

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – धर्मशास्त्रम्

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	23	28.75
2.	अवबोधः	26	32.50
3.	अभिव्यक्तिः	27	33.75
4	मौलिकता	04	05.00
योगः		80	100

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावितः समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1/5	1	15	18.75	29.41	15
2	रिक्तस्थानम्	1/7	1	07	08.75	13.73	15
3.	अतिलघूत्तरात्मकः	1/10	1	10	12.50	19.61	25
4.	लघूत्तरात्मकः	12 / 12	2	24	30.00	23-53	60
5.	दीर्घोत्तरीयः	4 / 4	3	12	15.00	07.84	40
6.	निबंधात्मकः	3 / 3	4	12	15.00	05-88	40
योगः		22 / 51		80	100	100	195

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1	मनुस्मृतिः (चतुर्थपंचमौ अध्यायौ)	50	62.50
2	धर्मशास्त्रस्येतिहासः	30	37.50
		80	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषय :-धर्मशास्त्रम्

पूर्णांकाः – 80

क्र. सं.	उद्देश्यानां विधाः/उपविधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः					कौशल/मौलिकता					योगः		
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानानि	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः		दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः
1	मनुस्मृति (चतुर्थपंचमौ अध्यायौ) ब्रह्मचर्यं, पंचयज्ञ, नरक-स्वर्ग, गायत्रीजम, प्रतिग्रह वेदज्ञान, द्रव्य शुद्धि ।	11(1)	7(1)						5(1)	14(7)						9(3)							4(1)	50(14)
2	धर्मशास्त्रस्येतिहासः धर्मस्यार्थः, उपादान, धर्मशास्त्र ग्रन्थानां, निर्माणकालं, स्मृति ग्रन्थानां विवेचनम् ।			5(-)				4(-)			3(1)				10 (5)		8(2)							30(8)
	योगः	11(1)	7(1)	5(-)			4(-)	5(1)	14(7)	3(1)				10 (5)	9(3)	8(2)						4(1)	80(22)	
	सर्वयोगः	23(2)						26(9)					27(10)				8(1)						80(22)	

विकल्प-योजना :- प्र.सं. 16 तः 22 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति ।

अवधेयम्- कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

हस्ताक्षरः

No of Question :- 22

No of Printing pages :-

**वरिष्ठोपाध्याय—परीक्षा, 2024
धर्मशास्त्रम्, कोड—89**

समय : 3:15 होरा:

पूर्णांका : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरापुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
4. येषु प्रश्नेषु आन्तरिकभागाः सन्ति, ते सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन उत्तरणीयाः ।

मॉडल प्रश्नपत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

वरिष्ठोपाध्याय-परीक्षा, 2024

धर्मशास्त्रम्, कोड-89

समय : 3:15 होरा:

पूर्णांका : 80

खण्ड: -“अ”

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः-

- (i) द्विजः कदा गृहे वसेत् ? 1
(अ) चतुर्थमायुषे (ब) द्वितीयमायुषे
(स) प्रथममायुषे (द) तृतीयमायुषे
- (ii) सन्तोषमूलं किम् ? 1
(अ) सुखम् (ब) दुःखम्
(स) आरोग्यम् (द) धनम्
- (iii) यज्ञाः कति सन्ति? 1
(अ) पंच (ब) षट्
(स) सप्त (द) अष्ट
- (iv) अतिप्रसक्तिं केन संनिवर्तयेत् ? 1
(अ) मनसा (ब) वाचा
(स) कर्मणा (स) सर्वैः
- (v) पौर्णमासयज्ञः भवति? 1
(अ) दिनस्यादौ (ब) दिनस्यान्ते
(स) निशायाः प्रारम्भे (स) शुक्लपक्षार्धे
- (vi) नरकाः कति भवन्ति ? 1
(अ) विंशतिः (ब) एकविंशतिः
(स) एकादश (द) अष्टादश
- (vii) ब्रह्ममुहूर्तो भवति- 1
(क) रात्रि-प्रथमो यामः (ब) रात्रि-पश्चिमो यामः
(स) रात्रि-मध्यमो यामः (द) सूर्योदये

(viii) दशवेशसमो भवति—

1

(अ) वेशः

(ब) ध्वजः

(स) विप्रः

(द) नृपः

(ix) अमावास्या कं हन्ति?

1

(क) गुरुम्

(ब) शिष्यम्

(स) नृपम्

(द) द्विजम्

(x) निर्णेजकस्य अन्नं हन्ति—

1

(अ) बलम्

(ब) रूपम्

(स) शरीरम्

(द) कष्टम्

(xi) राज्ञः अन्नं नाशयति—

1

(अ) तेजः

(ब) वीर्यम्

(स) वयः

(द) शरीरम्

(xii) यथाशक्ति शनैः शनैः किमर्थं धर्ममनुतिष्ठेत्?

1

(अ) इहलोकसहायार्थम्

(ब) प्रजासहायार्थम्

(स) परलोकसहायार्थम्

(द) लोकसहायार्थम्

(xiii) गौतमः कस्य शास्त्रस्य प्रणेता?

(अ) वैषिकस्य

(ब) न्यायस्य

(स) योगस्य

(द) वेदस्य

(xiv) अपरार्कटीकायाः लेखकः कः?

(अ) भूदेवभट्टः

(ब) प्रकाशः

(स) अपरादित्यः

(द) गोविन्दराजः

(xv) “दायभागः” इत्यस्य लेखकः कः?

(अ) जीमूतवाहन

(ब) लक्ष्मीधरः

(स) पारिजातः

(द) हलायुधः

2. रिक्तस्थानानि पूरयत—	
(i) नाधार्मिक पर्वते वसेत् ।	1
(ii) ब्राह्मे मुहूर्ते वेदतत्त्वार्थमेक्यम् ।	1
(iii) पुष्ये तु छन्दासांप्रथमेऽहनि ।	1
(iv) अमावास्या गुरुं हन्तिपरिवर्जयेत् ।	1
(v) सर्वलक्षणहीनोऽपि.....वर्षाणि जीवति ।	1
(vi) धर्मप्रधानं पुरुषं खशरीरिणम् ।	1
(vii) यावन्ति पशुरोमाणि.....जन्मनि ।	1

3. अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नाः

(i) धर्मशास्त्रेतिहासस्य लेखकः कः?	1
(ii) वेदाः कति ?	1
(iii) “कव्य” इति शब्दस्य किं तात्पर्यम् ?	1
(iv) निर्णयसिन्धुग्रन्थस्य लेखकः कः ?	1
(v) विज्ञानेस्वरस्य ग्रन्थनाम किम् ?	1
(vi) अनध्यायाः कति सन्ति ?	1
(vii) मातुलः कस्य लोकस्य स्वामी भवति ?	1
(viii) भूमिशुद्धिः कति प्रकारात्मिका भवति ?	1
(ix) कति आश्रमाः ?	1
(x) विप्रशुद्धिः कति दिनात्मिका भवति?	1

खण्डः — “ब”

लघूत्तरात्मक प्रश्नाः

4. धर्मलक्षणं लिखत ?	2
5. वैश्यशुद्धिः कति दिनात्मिका भवति?	2
6. वेदारम्भः कदा न कुर्यात् ?	2
7. चातुर्मास्ययज्ञः कदा करणीयः ?	2
8. यज्ञपात्राणां शुद्धिः कथं भवति ?	2
9. स्नानयोग्यानि स्थानानि कानि ?	2
10. रुद्रस्य ग्रन्थानां नामानि लिखत ।	2

11. कस्मिन् ग्रामे वसेत् ?	2
12. वर्षाकालिकानध्यायः कदा भवति ?	2
13. न्यायशास्त्रस्य लेखकः कः ?	2
14. दुराचारस्य फलं किम् ?	2
15. सुखदुःखयोः लक्षणं किम् ?	2

खण्डः— “स”

दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः—

16. विवादाः कैः सह न करणीयाः ?	3
अथवा
नरकानां नामानि लिखत ।	
17. सदाचारस्य किं फलम् ? विवेचयत ।	3
अथवा
ब्रह्मचारिणः किं धारणं कुर्युः?	
18. स्नातकधर्मान् लिखत ।	3
अथवा
नित्यशुद्धाः के के भवन्ति?	
19. कात्यायनग्रन्थस्य सारांशं लिखत ।	3
अथवा
वर्णानां शुद्धिः कथं भवति? विवेचयत ।	

खण्डः— “द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

20. मनुस्मृतेः चतुर्थाध्यायस्य विषयवस्तु विवेचयत ।	4
अथवा
याज्ञवल्क्यस्मृतेः आचाराध्यायस्य सारांशं लिखत ।	
21. धर्मस्य लक्षणं लिखत ।	4
अथवा
गौतमधर्मसूत्रस्य सारांशं लिखत ।	
22. बिडालव्रतिकस्य बकव्रतिकस्यश्च लक्षणं सविस्तरं वर्णयत ।	4
अथवा
कीदृशानि अन्नानि न भोक्तव्यानि? विवेचयत ।	

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – जैनदर्शनम्

अवधिः – 3 घण्टे 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	24	30.00 %
2.	अवबोधः	24	30.00 %
3.	ज्ञानोपयोगः/ अभिव्यक्तिः	14	17.50 %
4.	कौशलम्/ मौलिकता	18	22.50 %
योग		80	100 %

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्न-मंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावितः समयः
1.	वस्तुनिष्ठ-प्रश्नाः	1/15	1	15	18.75	29.41	30
2	रिक्तस्थानप्रश्नाः	1/07	1	07	08.25	13.73	15
3.	अतिलघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	1/10	1	10	12.50	19.61	30
4.	लघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	12/ 12	2	24	30.00	23.53	40
5.	दीर्घोत्तरीय-प्रश्नाः	4/ 4	3	12	15.00	07.84	40
6.	निबंधात्मक-प्रश्ना	3/ 3	4	12	15.00	05.88	40
योगः		22/ 51		80	100.00		195मि.

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1	प्रमाण-सामान्य-प्रकाशः, प्रत्यक्षप्रकाशः	40	50.00
2	परोक्षप्रकाशः	40	50.00
		80	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम्, (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा — वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः— जैनदर्शनम्

पूर्णांकाः— 80

क्र. सं.	उद्देश्यानां विधाः/उपविधाः	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः		
1	प्रमाण—सामान्य—प्रकाशः, प्रत्यक्षप्रकाशः	4(1)	2(1)	2(1)	4(2)			4(-)	2(-)	2(-)	4(2)	3(1)				2(-)	4(2)	3(1)						4(1)	40(12)	
2	परोक्षप्रकाशः	4(-)	2(-)	2(-)	4(2)			3(-)	1(-)	1(-)	4(2)					1(-)	4(2)						6(2)	8(2)	40(10)	
	योगः	8(1)	4(1)	4(1)	8(4)			7(-)	3(-)	3(-)	8(4)	3(1)				3(-)	8(4)	3(1)					6(2)	12(3)	80(22)	
	कुलयोगः	24(7)						24(5)						14(5)						18(5)						80(22)

विकल्प-योजना :- 16 तः 22 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति। अवधेयम्— कोष्ठकात् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका।

हस्ताक्षरम्

No of Question :- 22

No of Printing pages :-

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा, 2024
जैनदर्शनम्, कोड-52

समय : 3:15 धण्टे

पूर्णांक : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
4. येषु प्रश्नेषु आन्तरिकभागाः सन्ति, ते सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन उत्तरणीयाः ।

मॉडल प्रश्नपत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

वरिष्ठोपाध्याय-परीक्षा, 2024

जैनदर्शनम्, कोड-52

समय : 3:15 घण्टे

पूर्णांक : 80

खण्ड: -'अ'

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः-

- (i) न्यायदीपिकाग्रन्थस्य कर्तुः नाम किम् ? 1
(अ) आचार्य माणिक्यनन्दिः (ब) अभिनवधर्मभूषणयतिः
(सं) आचार्य पूज्यपादः (द) आचार्य कुन्दकुन्दः
- (ii) "प्रमाणनयैरधिगमः" कस्य ग्रन्थस्य सूत्रमस्ति? 1
(अ) तत्त्वार्थसूत्रम् (ब) न्यायसूत्रम्
(स) कल्पसूत्रम् (द) सांख्यसूत्रम्
- (iii) यद्वस्तुस्वरूपानुप्रविष्टं तद् किम् ? 1
(अ) अनात्मभूतम् (ब) आत्मभूतम्
(स) आगमभूतम् (द) अध्यात्मभूतम्
- (iv) प्रमाणं किम् ? 1
(अ) मिथ्याज्ञानम् (ब) सम्यग्ज्ञानम्
(स) केवलज्ञानम् (द) आत्मज्ञानम्
- (v) देशतो विशदं कीदृशं प्रत्यक्षम् ? 1
(अ) पारमार्थिकम् (ब) अव्यवहारिकम्
(स) सांख्यव्यवहारिकम् (द) अपारमार्थिकम्
- (vi) "यथाऽयं पुरुषः" इति उदाहरणं विद्यते- 1
(अ) अवग्रहः (ब) ईहा
(स) अवायः (द) धारणा
- (vii) "संशयो हि निर्णयविरोधी नत्वग्रहः" कस्मिन् ग्रन्थे उक्तम् ? 1
(अ) परीक्षामुखे (ब) न्यायदीपिकाग्रन्थे
(सं) राजवार्तिकभाष्ये (द) प्रमेयकमलमार्तण्डे
- (viii) "अविशदप्रतिभासम्" कस्य लक्षणम् ? 1

(अ) प्रमाणस्य (ब) प्रत्यक्षस्य

(स) लक्षणस्य (द) परोक्षस्य

(ix) "अहंन् एव सर्वज्ञो भवितुमर्हति" कथम्? 1

(अ) सदोषत्वात् (ब) निर्दोषत्वात्

(स) व्यवहात्वात् (द) मुक्तत्वात्

(x) " यथा स देवदत्तः " कस्य उदाहरणमस्ति ? 1

(अ) स्मृतेः (ब) प्रत्यभिज्ञानस्य

(स) व्याप्तेः (द) अनुमानस्य

(XI) तत्तोल्लेखिज्ञानं किम् ? 1

(अ) प्रमाणम् (ब) साधनम्

(स) लक्षणम् (द) साध्यम्

(XII) व्याप्तिज्ञानं किम् ? 1

(अ) अवग्रहः (ब) स्मृतिः

(सं) अवायः (द) तर्कः

(XIII) शक्यमभिप्रेतमप्रसिद्धं किम् ? 1

(अ) प्रमाणम् (ब) साधनम्

(स) लक्षणम् (द) साध्यम्

(XIV) अनुमानं कतिविधम्? 1

(अ) पंचविधम् (ब) त्रिविधम्

(स) चतुर्विधम् (द) द्विविधम्

(XV) परोपदेशस्य यत्साधनात्साध्यविज्ञानं तत् किम्? 1

(अ) अनुमानम् (ब) परार्थानुमानम्

(स) स्वार्थानुमानम् (द) प्रत्यभिज्ञानम्

2 रिक्तस्थानानि पूरयत ।

- (i) "यथा दण्डः पुरुषस्य" इति लक्षणस्य दृष्टान्तं विद्यते । 1
- (ii) अनिर्दिष्टलक्षणस्य । 1
- (iii) प्रतिभातविषय । 1
- (iv) प्रत्यक्षलक्षणं प्राहुःमंजसा । 1
- (v) साध्यसन्देहापनोदार्थं.....वचनम् । 1
- (vi) यत्र यत्र धूमवत्त्वं । 1
- (vii) प्रतिज्ञाहेतूदाहरण..... । 1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः –

- (i) बालाः कतिविधाः प्रोक्ताः ? 1
- (ii) "यथाऽग्नेरौष्ण्यम्" कस्य लक्षणस्य दृष्टान्तम् ? 1
- (iii) "सम्यग्ज्ञानं प्रमाणम्" इत्यत्र सम्यक् पदं किम् ? 1
- (iv) कोऽयमभ्यस्तो विषयः ? 1
- (v) सौगतीयप्रत्यक्षस्य लक्षणं किम् ? 1
- (vi) यत्ज्ञानं साकल्येन स्पष्टं तत् किम् ? 1
- (vii) तदित्याकारा प्रागनुभूतवस्तुविषया का ? 1
- (viii) निश्चितसाध्यान्यथानुपत्तिकं किम् ? 1
- (ix) धूमवत्त्वादग्निमत्वे साध्ये पर्वतः "इति कस्य धर्मिणः दृष्टान्तः ? 1
- (x) धर्मधर्मिसमुदायरूपस्य पक्षस्य वचनं किम् ? 1

खण्डः – "ब"

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

4. का परीक्षा ? 2
5. कः संशयः ? 2
6. किमिदं प्रमाणस्य प्रामाण्यं नाम ? 2
7. किं प्रत्यक्षम् ? 2

8. का नाम योग्यता ? 2
9. किं मुख्यप्रत्यक्षम् ? 2
10. कोऽवग्रहः ? 2
11. परोक्षप्रमाणं कतिविधं नामानि लिखत ? 2
12. का स्मृतिः ? 2
13. कः तर्कः ? 2
14. धर्मिणः प्रसिद्धिः कथं भवति ? 2
15. स्वार्थानुमानस्य त्रीण्यंगानि कानि ? 2

खण्डः— “स”

दीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः—

16. कस्यचिदेकस्य विवेचनं कुरुत । 3
(क) मंगलाचरणस्य प्रयोजनम् ।
(ख) मंगलाचरणस्य भावार्थः ।
17. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं विवेचनीयम् । 3
(क) जैनाभिमतं प्रत्यक्षलक्षणं विलिख्य किं नाम विशदमित्यपि विशदीकुरुत ।
(ख) पारमार्थिकप्रत्यक्षलक्षणं प्रस्तूय तद्भेदान् प्रतिपादयत ।
18. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं वर्णनीयम् । 3
(क) स्वार्थानुमानं किमिति विवेचनीयम् ।
(ख) बौद्धाभिमतस्य हेतोस्त्रैरूप्यं वर्णयित्वा जैनाभिमतस्य हेतुलक्षणं प्रस्तोतव्यम् ।
19. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं वर्णनीयम् । 3
(क) विजिगीषुकथा
(ख) वीतरागकथा

खण्डः— “द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

20. नैयायिकाभिमतस्य सन्निकर्षस्य प्रत्यक्षलक्षणं कथं न समीचीनमिति स्पष्टीक्रियताम् । 4
अथवा
प्रत्यक्षप्रमाणस्य भेदान् विलिख्य तेषां विवेचनं कुरुत ।
21. परार्थानुमानस्य स्वरूपं विलिख्य भेदान् विवेचयत । 4
अथवा
साध्यसाधनयोः स्वरूपं विवेचयत ।
22. परोक्षप्रमाणस्य स्वरूपं विलिख्य भेदान् विवेचयत । 4
अथवा
नैयायिकमते पांचरूप्यहेतुमुल्लिखत ।

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – न्यायदर्शनम्

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	15	18.75 %
2.	अवबोधः	22	27.50 %
3.	ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः	26	32.50 %
4.	कौशलम्/मौलिकता	17	21.25 %
योगः		80	100 %

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् काः	कुलांकाः	प्रश्नानां प्रतिशतम्		सम्भावित –: समयः
1.	वस्तुनिष्ठ-प्रश्नाः	1/15	1	15	18.75 %	29.41 %	30
2	रिक्तस्थान-प्रश्नाः	1/07	1	07	08.75	13.72	14
3	अतिलघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	1/10	1	10	12.50	19.60	20
4	लघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	12/12	2	24	30.00 %	23.52 %	48
5	दीर्घोत्तरीय प्रश्नाः	4/4	3	12	15.00 %	07.84 %	40
6	निबंधात्मक-प्रश्नाः	3/3	4	12	15.00 %	05.88 %	43
योगः		22/51		80	100.00		195

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
क	तर्कभाषा (प्रथमखण्डः)		
1	प्रमाणम्, कारणम्, करणम्, सन्निकर्षः	12	15.00
2	अनुमानम्, उपाधिः, हेत्वाभासः	12	15.00
3	उपमानम्, अर्थापत्तिः, अभावः	10	12.50
4	प्रामाण्यवादः, स्वतः प्रामाण्यम्, परतःप्रामाण्यम्	06	07.0
ख	न्यायसिद्धान्त मुक्तावली (प्रथमखण्डः)		
1	पदार्थविभागः	10	12.50
2	पदार्थानां साधर्म्यवैधर्म्यनिरूपणम्, द्रव्यनिरूपणम्	12	15.00
3	कारणस्वरूपनिरूपणम्, अन्यथा सिद्धः, आत्मनिरूपणम्	10.	12.50
4	प्रत्यक्षज्ञानभेदः, लौकिकसन्निकर्षः	08	10.00
		80	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः— न्यायदर्शनम्

पूर्णांकाः – 80

क्र. सं.	उद्देश्यविधा: / उपविधा:	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोग: / अभिव्यक्तिः						कौशलम् / मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	तर्कभाषा (प्रथमखण्डः)																									
	प्रमाणम्, कारणम्, करणम्, सन्निकर्षः	3(1)	2(1)	1(1)	6(3)																				12(6)	
	अनुमानम्, उपाधिः, हेत्वाभासः						3(-)	1(-)	2(-)	6(3)															12(3)	
	उपमानम्, अर्थापत्तिः, अभावः							1(-)					2(-)		1(-)		6(2)}								10(2)	
	प्रामाण्यवादः, स्वतः प्रामाण्यम्, परतः प्रामाण्यम्																						3(1)		6(2)	
2	न्यायसिद्धान्त मुक्तावली (प्रथमखण्डः)																									
	पदार्थविभागः						2(-)						3(-)	2(-)									3(-)		10(-)	
	पदार्थानां साधर्म्यवैधर्म्यनिरूपणम्, द्रव्यनिरूपणम्				3(-)								2(-)			6(3)				1(-)					12(3)	
	कारणस्वरूपनिरूपणम्, अन्यथा सिद्धः, आत्मनिरूपणम्																	4(1)				6(3)			10(4)	
	प्रत्यक्षज्ञानभेदः, लौकिकसन्निकर्षः										4(1)													4(1)	8(2)	
		3(1)	2(1)	1(1)	9(3)		5(-)	2(-)	2(-)	6(3)	3(1)	4(1)	7(-)	2(-)	1(-)	6(3)	6(2)	4(1)		1(-)	3(-)	6(3)	3(1)	4(1)	80(22)	
		15(6)						22(5)						26(6)						17(5)						80(22)

विकल्प-योजना :- 16तः 22 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति। अवधेयम्— कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका।

हस्ताक्षरम्

No of Question :- 22

No of Printing pages :-

**वरिष्ठोपाध्याय—परीक्षा, 2024
न्यायदर्शनम्,कोड—49**

समय : 3:15 होरा:

पूर्णांका : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
4. येषु प्रश्नेषु आन्तरिकभागाः सन्ति, ते सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन उत्तरणीयाः ।

मॉडल प्रश्न पत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

वरिष्ठोपाध्याय-परीक्षा, 2024

न्यायदर्शनम्, कोड-49

समय:- 3:15 होरा:

पूर्णाङ्काः- 80

खण्ड:-'अ'

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः-

- (i) न्यायदर्शनस्य प्रणेता कः ? 1
- (अ) कपिलः (ब) गौतमः
(स) शंकरः (द) पतंजलिः
- (ii) तर्कभाषानुसारं प्रमाणानि कति ? 1
- (अ) त्रीणि (ब) चत्वारि
(स) पंच (द) द्वे
- (iii) 'प्रमाकरणम्।' इति कस्य लक्षणम् ? 1
- (अ) प्रत्यक्षस्य (ब) प्रमायाः
(स) प्रमाणस्य (द) लक्षणस्य
- (iv) स्वार्थपरार्थो इति भेदद्वयं कस्य ? 1
- (अ) आप्तवाक्यस्य (ब) अनुमानस्य
(स) आगमस्य (द) प्रत्यक्षस्य
- (v) तर्कभाषानुसारेण करणं किम् ? 1
- (अ) साध्यतमम् (ब) साधकतमम्
(स) अन्यथासिद्धम् (द) अयुतसिद्धम्
- (vi) 'पर्वतो वह्निमान्' इति ज्ञानं किम् ? 1
- (अ) हेतुः (ब) प्रतिज्ञा
(स) उदाहरणम् (द) उपनयः
- (vii) पदार्थस्य किं लक्षणम्? 1

(अ) सत्तावत्वम्	(ब) भावत्वम्	
(स) अभिधेयत्वम्	(द) प्रमेयत्वम्	
(viii) विशेषपदार्थस्य कति भेदाः ?		1
(अ) सप्त	(ब) नव	
(स) अनन्ताः	(द) कोऽपि न	
(ix) रूपरहितं स्पर्शं किमस्ति ?		1
(अ) तेजस्	(ब) वायुः	
(स) पृथिवी	(द) आकाशः	
(x) साहचर्यनियमशब्देन किमुच्यते ?		1
(अ) उपाधिः	(ब) सन्निकर्षः	
(स) अपवर्गः	(द) व्याप्तिः	
(xi) पृथिव्याः कति भेदाः ?		1
(अ) एकः	(ब) पंच	
(स) त्रयः	(द) द्वौ	
(xii) तैजस्-इन्द्रियं किमस्ति ?		1
(अ) चक्षुरिन्द्रियम्	(ब) श्रोत्रेन्द्रियम्	
(स) रसनेन्द्रियम्	(द) त्वगिन्द्रियम्	
(xiii) वायुरूपं शरीरं कुत्रास्ति?		1
(अ) वायुलोके	(ब) वरुणलोके	
(स) कुबेरलोके	(द) सूर्यलोके	
(xiv) सामान्यस्य कति भेदाः?		1
(अ) एकः	(ब) द्वौ	
(स) पंच	(द) चत्वारः	
(xv) कर्माणि कति सन्ति?		1
(अ) नव	(ब) सप्त	
(स) पंच	(द) त्रीणि	

2. रिक्तस्थानानि पूरयत –

- (i) लक्षणं तु.....धर्मवचनम् । 1
(ii) संस्कारजन्यं ज्ञानं । 1
(iii) यत्समेवेतं तत्समवायिकारणम् । 1
(IV)प्रयुङ्क्ते तत्परार्थानुमानम् । 1
(v)अनैकान्तिकः । 1
(vi) अन्त्यो.....विशेषः परिकीर्तितः । 1
(vii) सप्तानामपि.....ज्ञेयत्वादिकमुच्यते । 1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः –

- (i) किं प्रमाणम् ? 1
(ii) हेत्वाभासाः कतिविधाः ? 1
(iii) केषां मते शब्दप्रमाणं नास्ति ? 1
(IV) न्यायसूत्रे कति पदार्थाः ? 1
(V) शास्त्रप्रवृत्तेः कति भेदाः ? 1
(vi) कारणं कतिविधम् ? 1
(vii) एकप्रमाणवादी कः ? 1
(viii) जलीयो विषयः कः ? 1
(ix) आत्मा कतिविधः ? 1
(x) किं प्रत्यक्षम् ? 1

खण्डः (ब)

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

4. कारणस्य किं लक्षणम् ? 2
5. वायोः विषयः कः ? 2

6. प्रत्यक्षज्ञानं कतिविधं भवति ?	2
7. किं नाम प्रमा ?	2
8. शब्दः कुत्र तिष्ठति ?	2
9. द्रव्यस्य किं स्वरूपम् ?	2
10. आत्मनः नित्यत्वं कथं भवति ?	2
11. इन्द्रियस्य किं लक्षणम् ?	2
12. चक्षुषा घटप्रत्यक्षजनने कः सन्निकर्षः ?	2
13. किं नाम साधर्म्यम् ?	2
14. स्पर्शस्य किं लक्षणम् ?	2
15. रसस्याश्रयः कः ?	2

खण्डः— (स)

दीर्घोत्तरात्मकाः प्रश्नाः—

16. प्रामाण्यवादस्य न्यायाभिमतं किं स्वरूपम् ?	3
अथवा तर्कभाषानुसारेण न्यायदर्शनस्य प्रमुखपदार्थानां विवेचनं कुरुत ।	
17. शब्दप्रमाणस्य किं स्वरूपम् ? स्पष्टयत ।	3
अथवा अभावस्य किं स्वरूपम् ? स्पष्टयत ।	
18. कस्यचिदेकस्य स्वरूपं विवेचनीयम् ?	3
(क) उपमानप्रमाणम् । (ख) प्रत्यक्षप्रमाणम्	
19. अर्थापत्तेः किं स्वरूपम् ? स्पष्टयत ।	3
अथवा अनुमानस्य किं स्वरूपम् ? स्पष्टयत ।	

खण्डः— (द)

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

20. संयोगसन्निकर्षः कदा भवति?	4
अथवा	

न्यायसिद्धान्तमुक्तावलीग्रन्थस्य मंगलाचरणं विवेचयत ।

21. "उत्क्षेपणं ततोऽपक्षेपणमाकुंचनं तथा ।
प्रसारणं च गमनं कर्माण्येतानि पंच च ॥"
कारिकेयं सम्यग् व्याख्येया ।

4

अथवा

द्रव्यादयः पंचभावा अनेके समवायिनः
सत्तावन्तस्त्रयस्त्वाद्या गुणादिर्निर्गुणक्रियः ॥

22. जलानां स्वरूपं निरूप्य जलत्वजातिः साधयत ।

अथवा

दिशः लक्षणं कृत्वा तस्यैकत्वं साधयत ।

4

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषय – निम्बार्कदर्शनम्

अवधि – 3 घण्टे 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	34	42.50
2.	अवबोधः	16	20.00
3.	ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः	18	22.50
4.	कौशलम् / मौलिकता	12	15.00
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नमकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-: समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1/15	1	15	18.75	29.41	20
2	रिक्तस्थानम्	1/07	1	07	08.75	13.72	15
3	अतिलघूत्तरात्मकः	1/10	1	10	12.50	19.60	35
4	लघूत्तरात्मकः	12 / 12	2	24	30.00	23.52	40
5	दीर्घोत्तरीयः	3 / 4	3	12	15	07.84	40
6.	निबंधात्मकः	4 / 3	4	12	15.00	05.88	45
योगः		22 / 51		80	100	100	195

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	वेदान्तदशश्लोकी	40	50%
2.	द्वैताद्वैतविवेकः	40	50%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा —वरिष्ठोपाध्यायः

विषय :—निम्बार्कदर्शनम्

पूर्णांकाः — 80

क्र. सं.	उद्देश्यविधा: / उपविधा:	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः/ अभिव्यक्तिः						कौशलम्/ मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः			
1.	वेदान्तदशश्लोकी	9(1)	4(1)		12(6)				5(1)		6(2)												4(1)	40(12)		
2.	द्वैताद्वैतविवेकः	6(-)	3(-)						5(-)						12(6)	6(2)							8(2)	40(10)		
	योगः	15(1)	7(1)		12(6)				10(1)		6(2)				12(6)	6(2)							12(3)	80(22)		
	कुलयोगः				34(8)						16(3)				18(8)								12(3)	80(22)		

विकल्प-योजना :- 16तः22 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति ।

अवधेयम्— कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

हस्ताक्षरम्

No of Question :- 22

No of Printing pages :-

वरिष्ठोपाध्याय—परीक्षा, 2024
निम्बार्कदर्शनम्,कोड—53

समय : 3:15 होरा:

पूर्णांका : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
4. येषु प्रश्नेषु आन्तरिकभागाः सन्ति, ते सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन उत्तरणीयाः ।

माडेल प्रश्न पत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)
वरिष्ठोपाध्याय-परीक्षा-2024
निम्बार्कदर्शनम् कोड-53

समय: — 3:15 होरा:

पूर्णाङ्कः :- 80

खण्ड:-“अ”

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

- (i) द्वैताद्वैतमतमस्ति— 1
- (अ) रामानुजस्य (ब) वल्लभस्य
(स) निम्बार्कस्य (द) शङ्करस्य
- (ii) निम्बार्कसम्प्रदाये कस्य देवस्य अर्चना वर्तते ? 1
- (अ) महादेवस्य (ब) कृष्णस्य
(स) रामस्य (द) ब्रह्मणः
- (iii) परशुरामदेवाचार्येण वशीकृतः — 1
- (अ) औरंगजेबः (ब) शास्तिखानः
(स) शेरशाहसूरी (द) मस्तिङ्शाहः
- (iv) 'त्रयोदशाक्षरोमन्त्रः — 1
- (अ) जङ्घे पातु (ब) जानुनी पातु
(स) सर्वाङ्ग पातु (द) उरु पातु ।
- (v) राजस्थाने निम्बार्कसम्प्रदायस्य प्रमुख-पीठमस्ति— 1
- (अ) जयपुरमण्डले (ब) उदयपुरमण्डले
(स) अजयमेरुमण्डले (द) अलवरमण्डले
- (vi) विशिष्टाद्वैतसिद्धान्तः वर्तते— 1
- (अ) वल्लभसम्प्रदायस्य (ब) निम्बार्कसम्प्रदायस्य
(स) रामानुजसम्प्रदायस्य (द) मध्वसम्प्रदायस्य
- (vii) द्वादशार्णात्मको विष्णुः — 1
- (अ) उत्तरे मां अवतु (ब) वायव्ये मां अवतु
(स) वारुणे मां अवतु (द) दक्षिणे मां अवतु

- (viii) परशुरामदेवाचार्यस्य तपःस्थली वर्तते— 1
 (अ) वृन्दावने (ब) पुष्करे
 (स) निम्बार्कपीठे (द) उदयपुरे
- (ix) 'निम्बार्कः कस्य' अवतारः ? 1
 (अ) सुदर्शनस्य (ब) शिवस्य
 (स) हनुमतः (द) गणेशस्य
- (x) गीतायां कति अध्यायाः ? 1
 (अ) 15 (ब) 18
 (स) 20 (द) 25
- (xi) निम्बार्काचार्यस्य गुरुः— 1
 (अ) कृष्णः (ब) नारदः
 (स) उद्धवः (द) शिवः
- (xii) निम्बार्कशब्दस्य अर्थोऽस्ति— 1
 (अ) पिप्पलस्य अर्कः (ब) निम्बस्य अर्कः
 (स.) औदुम्बरस्यार्कः (द) अर्कस्यार्कः
- (xiii) श्रीमन्निम्बार्काचार्यसम्प्रदायस्य प्रमुखपीठस्य वर्तमानपीठाधीश्वरः वर्तते— 1
 (अ) श्रीहरिव्यासदेवाचार्यः (ब) श्रीश्यामशरणदेवाचार्यः
 (स.) श्रीराधासर्वेश्वरशरणदेवाचार्यः (द) श्रीराघवशरणदेवाचार्यः
- (xiv) श्रीनिम्बार्कदर्शनस्य प्रमुखसिद्धान्तोऽस्ति— 1
 (अ) अचिन्त्यभेदाभेदः (ब) अद्वैतः
 (स.) स्वाभाविकाद्वैताद्वैतः (द) विशिष्टाद्वैतः
- (xv) निम्बार्कदशश्लोक्यां कति विशेषणानि गणितानि सन्ति जीवस्य— 1
 (अ) सप्त (ब) पंच
 (स.) षट् (द) चत्वारि

2. रिक्तस्थानानि पूरयत ।

- (i) ध्याये कृष्णं हरिम् । 1
 (ii) शरीरसंयोग योग्यम् । 1
 (iii) तथापि शरणं मे भविष्यति । 1
 (iv) त्रिगुणात्मक प्रकृतिपरिणामरूपं भूतसंघात । 1
 (v) एषोऽणु..... चेतसा वेदितव्यः । 1

- (vi) भेदाभेद भेदपदार्थन्यायादिमतम् । 1
 (vii) अथभावरूपोऽपि सःअतिचेद् उच्यते । 1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

- (i) करतलधृतशैलम् इत्यस्य पदस्य समासविग्रहं लिखत । 1
 (ii) तत्त्वसारप्रकाशिन्याः टीकाकारः कः? 1
 (iii) अद्वैतपदार्थस्वरूपं लिखत । 1
 (iv) दशश्लोकीमतानुसारं पदार्थत्रयं किम् ? 1
 (v) चेतनाचेतनयोः को भेदः ? 1
 (vi) वेदान्ततत्त्वसुधाव्याख्यायाः रचनाकारः कः ? 1
 (vii) 'द्वाविमौ पुरुषौ लोके' कौ तौ? लिखत । 1
 (viii) कमलेक्षणं कस्य लक्षणम्? 1
 (ix) द्वैताद्वैतविवेकस्य रचयिता कः ? 1
 (x) अद्वैतं किम्? 1

खण्डः—“ब”

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

4. सूक्ष्मशरीरे कति अवयवानि ?लिखत । 2
 5. सर्वं हि विज्ञानमतो—इति श्लोकं पूरयत । 2
 6. के पञ्चसूनाः? नामानि लिखत । 2
 7. के आततायिनः ? 2
 8. स्थितप्रज्ञः कः उच्यते ? 2
 9. अर्घ्यसम्पादनविधिं वर्णयत । 2
 10. दैवीमाया दुरत्यया जीवात्मा कथं तर्तुं शक्यते? 2
 11. के पञ्चोपचाराः? लिखत । 2
 12. भक्तिज्ञानप्रपत्तिरूपेणसाधनसम्पन्नः कथं श्रीहरिं प्राप्नोति ? 2
 13. गीतायाः वक्ताश्रोतारौ कौ ? 2
 14. कस्तूरीतिलकं.....पद्यमिदं पूरयत । 2
 15. मुक्तात्माजीवः दिव्यधाम्नि गते किं करोति? 2

खण्डः—“स”

दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः—

16. वेदान्तदशश्लोकीग्रन्थानुसारं ब्रह्मस्वरूपं लिखत । 3
 अथवा
 पदार्थः कतिविधः ? परस्परं कीदृशः सम्बन्धः?
 17. वेदान्तदशश्लोकीग्रन्थस्य वर्तमानपरिप्रेक्ष्ये किं प्रयोजनम्? 3
 अथवा
 उदुम्बरसंहितायां श्रीराधाकृष्णस्य सर्वथा ऐक्यं कथं प्रदर्शितम्?
 18. श्रीराधाकृष्णस्य युगलस्वरूपं सम्प्रदायानुसारं लिखत । 3
 अथवा
 श्रीकृष्णस्य गोचारणलीलां लिखत ।

19. भगवत्श्रीकृष्णस्य बालक्रीडा कथमानन्दं दापयति? 3
अथवा

जिज्ञासुभक्तानां कल्याणाय किं साधनम्?

खण्डः—“द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

20. कस्यचिदेकस्य पाठ्यग्रन्थानुसारं व्याख्या कार्या। 4
(क) जीवस्वरूपम्। (ख) मायास्वरूपम्।

21. द्वैताद्वैतकर्तुः परिचयं लिखत। 4

अथवा

श्रीराधाकृष्णयोः भक्तिस्वरूपम् उपस्थापयत।

22. वेणुवाद्यमहोल्लास—कृतहुङ्कारनिःस्वनैः। 4
सवत्सैरुन्मुखैः शश्वद् गोकुलैरभिवीक्षितम् ॥
पद्यमिदं सम्यग् व्याख्यायताम्।

अथवा

“यमलार्जुनमुक्तिदः”। इत्यस्य विशदव्याख्या कार्या।

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – ऋग्वेदः

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट(सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	17	27.00 %
2.	अवबोधः	11	20.94 %
3.	ज्ञानोपयोगः/ अभिव्यक्तिः	15½	26.06 %
4.	कौशलम्/ मौलिकता	12½	26.00 %
योग		56	100 %

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्न –मंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-: समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1 / 16	½	8	14.28	13.68	15
2	रिक्तस्थानम्	1 / 10	½	5	08.93	10.58	15
3	अतिलघूत्तरात्मकः	1 / 8	1	8	14.28	20.58	25
4	लघूत्तरात्मकः	12/12	1½	18	32.14	30.58	60
5	दीर्घउत्तरीयः	03 / 3	03	9	16.09	12.58	40
6	निबंधात्मकः	02 / 2	04	8	14.28	12.00	40
योगः		20 / 51		56	100%	100.00	195

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1	ऋग्वेदः संहिता प्रथममण्डलम् 33 तः 60 सूक्तानि	30	53.58
2	पाणिनीय शिक्षा	13	23.21
3	आश्वलायन गृह्यसूत्रानुसारिणी विवाहोपनयन पद्धतिः	13	23.21
		56	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा — वरिष्ठोपाध्यायः

विषय :- ऋग्वेदः

पूर्णांकाः — 56

क्र. सं.	उद्देश्यविधा: / उपविधा:	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः						कौशलम् / मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति. लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1	ऋग्वेदः संहिता प्रथममण्डलम् 33 तः 60 सूक्तानि	2(1)	1(1)	1(1)	3(2)			1(-)			3(2)		4(1)		1(-)		4½(3)				1(-)		4½(3)		4(1)	30(15)
2	पाणिनीय शिक्षा	1(-)						1(-)	1(-)			3(1)			1(-)	3(2)								3(1)		13(4)
3	आश्वलायन गृह्यसूत्रानुसारिणी विवाहोपनयन पद्धतिः		1(-)			3(1)				3(-)				2(-)	3(-)					1(-)						13(1)
		3(1)	2(1)	1(1)	3(2)	3(1)		2(-)	1(-)	3(-)	3(2)	3(1)	4(1)	2(-)	1(-)	4(-)	7½(5)			1(-)	1(-)		4½(3)	3(1)	4(1)	56(20)
		12(6)						16(4)						14½(5)						13½(5)						56(20)

विकल्प-योजना :- प्र.सं. 16 तः 20 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति।

अवधेयम्— कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका।

हस्ताक्षरम्

No of Question :- 20

No of Printing pages :-

वरिष्ठोपाध्याय—परीक्षा, 2024
ऋग्वेदः, कोड—44

समय : 3:15 होरा:

पूर्णांक : 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
4. येषु प्रश्नेषु आन्तरिकभागाः सन्ति, ते सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन उत्तरणीयाः ।

मॉडल प्रश्न पत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)
वरिष्ठोपाध्यायः
ऋग्वेदः, कोड-44

समयः — 3:15 होरा:

पूर्णांकः 56

खण्डः—“अ”

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः—

- (i) ऋग्वेदे मण्डलानि सन्ति— 1/2
(अ) दश (ब) नव
(स) पंच (द) सप्त
- (ii) ऋग्वेदस्योपवेदः वर्तते— 1/2
(अ) धनुर्वेदः (ब) आयुर्वेदः
(स) गान्धर्ववेदः (द) कल्पवेदः
- (iii) यमाः स्मृताः— 1/2
(अ) विंशतिः (ब) पंच
(स) चत्वारः (द) पंचविंशतिः
- (iv) वेदाध्ययनार्थमावश्यकमस्ति — 1/2
(अ) विवाहसंस्कारः (ब) समावर्तनसंस्कारः
(स) सीमन्तसंस्कारः (द) यज्ञोपवीतसंस्कारः
- (v) विवाहशब्दे धातुरस्ति — 1/2
(अ) वि (ब) वह
(स) वाह (द) विवाह
- (vi) ऋग्वेदस्य शाखाः आसन् — 1/2
(अ) शतम् (ब) नव
(स) सहस्रम् (द) एकविंशतिः
- (vii) उदात्तं विद्यात् — 1/2
(अ) प्रदेशिनीम् (ब) मध्यतोङ्गुलीम्
(स) नितान्तम् (द) कनिष्ठिक्याम्
- (viii) हस्तस्थानीयः वेदांगः वर्तते — 1/2
(अ) व्याकरणम् (ब) कल्पः
(स) शिक्षा (द) निरुक्तम्
- (ix) ज्ञानकाण्डस्य प्रधानता वर्तते — 1/2
(अ) ऋग्वेदे (ब) सामवेदे
(स) अथर्ववेदे (द) यजुर्वेदे

(x) ऋग्वेदस्य शाखाऽस्ति— (अ) माध्यन्दिनी (स) शौनकः	(ब) राणायनी (द) शाकलः	1/2
(xi) यज्ञोपवीते ग्रन्थयः भवन्ति— (अ) पंच (स) तिस्रः	(ब) नव (द) सप्त	1/2
(xii) विवाहे अर्घ्यः प्रदीयते— (अ) कन्यायै (स) विप्राय	(ब) वराय (द) मात्रे	1/2
(xiii) गर्भादमुकवर्षे ब्राह्मणस्योपनयनं क्रियते— (अ) नवमे (स) अष्टमे	(ब) दशमे (द) चतुर्थे	1/2
(xiv) विष्टरे उपविशति— (अ) पिता (स) माता	(ब) वरः (द) कन्या	1/2
(xv) उच्चस्थानीयः स्वरः विद्यते— (अ) अनुदात्तः (स) उदात्तः	(ब) स्वरितः (द) धैवतः	1/2
(xvi) दीर्घ उच्यते— (अ) द्विमात्रा (स) प्लुतः	(ब) एकमात्रा (द) रङ्गः	1/2

2. रिक्तस्थानानि पूरयत —

(i) अघोषाः स्मृताः ।	1/2
(ii) वृषायुधो निरष्टाः ।	1/2
(iii) अष्टौ पृथिव्याम् ।	1/2
(iv) यावत्तरो यावदोजो ।	1/2
(v) होतारं धातमम् ।	1/2
(vi) उदात्तश्च स्वरास्त्रयः ।	1/2
(vii) धियो प्रचोदयात् ।	1/2
(viii) रक्षस्विनः समन्त्रिणं दह ।	1/2
(ix) अर्यमणन्नुदेवं अयक्षत ।	1/2
(x) सृज दर्शतम् ।	1/2

3. अतिलघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः —

(i) मधुपर्कद्रव्याणि लिखत ।	1
(ii) अजिनं कः धारयति?	1
(iii) यज्ञोपवीतधारणस्य विनियोगं लिखत ।	1
(iv) सांगुष्ठं कः गृह्णाति?	1

(v) माणवकः भिक्षाचरणे किं भाषते?	1
(vi) मधुपर्कदर्शनमन्त्रं लिखत ।	1
(vii) शम्भुमतेन वर्णानां कति संख्याः सन्ति ?	1
(viii) षडङ्गानां नामानि लेख्यानि ।	1

खण्डः — “ब”

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

4. प्रवोहह्वं पुरुणां ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
5. अग्निर्वन्ने सुवीर्यं ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
6. उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
7. सहवामेन न ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
8. आकृष्णेन रजसा ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
9. जनासो अग्निम् ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
10. मन्द्रो होता ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
11. अनूनं ब्रह्मणस्पतिम् ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
12. नये दिवः पृथिव्या ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
13. पाहि नो अग्ने ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
14. वर्णानामुच्चारणस्थानं लिखत ।	1½
15. सप्तस्वराः त्रिस्वरेषु कथम् अन्तर्भुक्ताः?	1½

खण्डः—“स”

दीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः—

16. कतिविधाः पाठकाधमाः?	3
अथवा	
कति विवृतयः? स्पष्टयत ।	
17. रंगोच्चारणविधिं लिखत ।	3

अथवा

चतुर्दशपाठदोषान् स्पष्टयत ।

18. मधुपर्कप्राशनविधिं वर्णयत ।

3

अथवा

ब्रह्मचारिणो नियमान् लिखत ।

खण्ड: –'द'

19. निम्नांकितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः ।

4

- (i) यमाग्नि ०
- (ii) मा तो मृगो ०
- (iii) त्रिरश्निना ०
- (iv) नित्वामग्ने ०
- (v) हिरण्यहस्तो ०
- (vi) आवः शमम् ०

अथवा

ऋग्वेदस्य वर्ण्यविषयमुपस्थापयत ।

20. प्रश्नपत्रमतिरिच्य यथेच्छं केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं लेखनीयाः ।

अथवा

“पाणिनीशिक्षायाः ऋग्वेदे का उपयोगिता” इति विषयं स्पष्टयत ।

प्रश्न-पत्र की योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्याय:

विषय: – साहित्यशास्त्रम् (vu87)

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः –80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	25	31.25%
2.	अवबोधः	20	20%
3.	ज्ञानोपयोगः/ अभिव्यक्तिः	19	23.75%
4.	कौशलम्/ मौलिकता	16	20%
योगः		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्न म् अंकाः	कुलांकाः	प्रतिशतम् अंकानाम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-: समयः
1.	वस्तुनिष्ठ-प्रश्नाः	1/15	1	15	18.75	29.41%	20 निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	1/07	1	07	08.75	13.73	15 निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	1/10	1	10	12.50	19.61%	20 निमेषाः
4	लघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	12/12	2	24	30.00	23.53%	48 निमेषाः
5.	दीर्घउत्तरीय प्रश्न	4/4	3	12	15.00	07.84%	40 निमेषाः
6	निबंधात्मक-प्रश्नाः	3/3	4	12	15.00	05.88%	52 निमेषाः
योगः		22/51		80	100	100%	195 निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1	चन्द्रालोकः-	40	
	पंचममयूखः	10	12.50
	षष्ठमयूखः	10	12.50
	सप्तममयूखः	7	08.75
	अष्टममयूखः	5	06.25
	नवममयूखः	5	06.25
	दशममयूखः	3	03.75
2	मेघदूतम्	20	
	व्याख्या-भावार्थाः	9	11.25
	विषयवस्तुप्रश्नाः	9	11.25
	कविपरिचयः ग्रन्थपरिचयश्च	2	02.50
3	प्रतिमानाटकम्	20	
	व्याख्या-भावार्थाः	8	10
	विषयवस्तुप्रश्नाः	5	06.25
	अंकसारः चरित्रचित्रणं च	3	03.75
	प्रयुक्तछन्दसि	4	05.00
सर्वयोगः		80	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा — वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः — साहित्य-शास्त्रम्

पूर्णांकाः — 80

क्र. सं.	उद्देश्यविधा: / उपविधा:	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम् / मौलिकता					योगः					
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्		अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1	चन्द्रालोकः—																										
	पञ्चममयूखः	3(1)	2(1)													2(1)								1(-)	2(1)		10(4)
	षष्ठमयूखः	3(-)		1(1)	2(1)								1(-)					3(1)									10(3)
	सप्तममयूखः							2(-)			4(1)	1(-)															7(1)
	अष्टममयूखः	1(-)						1(-)		2(1)										1(-)							5(1)
	नवममयूखः	1(-)									3(1)										1(-)						5(1)
	दशममयूखः	1(-)			2(1)																						3(1)
2	मेघदूतम्																										
	व्याख्या-भावार्थाः		1(-)									4(1)						3(1)							2(1)		10(3)
	विषयवस्तुप्रश्नाः	3(-)												1(-)	4(2)												8(2)
	कविपरिचयः ग्रन्थपरिचयश्च																							2(1)			2(1)
3	प्रतिमानाटकम्																										
	व्याख्या-भावार्थाः				2(1)		1(-)	1(-)											4(1)								8(2)
	विषयवस्तुप्रश्नाः			2(-)				2(-)																			4(-)
	अंकसारःचरित्रचित्रणं च		1(-)																						3(1)		4(1)
	प्रयुक्तछन्दांसि																								4(2)		4(2)
	योगः	12(1)	4(1)	3(1)	6(3)		1(-)	2(-)	4(-)	2(1)	3(1)	8(2)	2(-)	1(-)	6(3)	6(2)	4(1)		1(-)	2(-)	10(5)	3(1)					80(22)
	सर्वयोगः				25(6)						20(4)					19(6)									16(6)		80(22)

विकल्प-योजना :- प्र.सं. 16 तः 22 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति। अवधेयम्— कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका।

हस्ताक्षर

No. of Questions-22

No. of printed Pages –

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः
विषयः– साहित्यशास्त्रम्,कोड–87
वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा–2024

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः–

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

मॉडल प्रश्नपत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः– साहित्यशास्त्रम्, कोड–VU87

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 80

खण्डः – "अ"

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः –

- (i) साभिप्राये विशेष्येऽलङ्कारो भवति— 1
(अ) परिकरः (ब) रूपकम्
(स) परिकराङ्कुरः (द) उत्प्रेक्षा
- (ii) कारणं विनापि चेत् कार्यजन्म कुत्र स्यात्? 1
(अ) विषये (ब) विभावनायाम्
(स) विशेषोक्त्याम् (द) विरोधाभासे
- (iii) चन्द्रालोकानुसारेण रसाः भवन्ति— 1
(अ) षट् (ब) नव
(स) दश (द) अष्ट
- (iv) वर्गस्थाः (वर्णाः) निजैः पञ्चमैः वर्णैः समाक्रान्ताः भवन्ति— 1
(अ) मधुरायाम् (ब) प्रौढायाम्
(स) ललितायाम् (द) भद्रायाम्
- (v) द्वित्रिचतुष्टयपर्यन्तं समासे सति का रीतिः स्यात्? 1
(अ) लाटी (ब) गौडी
(स) पांचाली (द) वैदर्भी
- (vi) 'डित्थः' इत्यत्र कया अभिधा? 1
(अ) गुणेन (ब) क्रियया
(स) वस्तुयोगेन (द) संज्ञया
- (vii) 'कान्ते त्वदाननरुचा ग्लानिमेति सरोरुहम्' इत्यत्र कीदृशं गुणीभूतव्यंग्यम्? 1
(अ) सन्दिग्धप्राधान्यम् (ब) काक्वाक्षिप्तम्
(स) असुन्दरम् (द) तुल्यप्राधान्यम्

- (viii) चन्द्रालोकानुसारं प्रयोजनभेदेन लक्षणा कतिधा? 1
 (अ) त्रिविधा (ब) षड्विधा
 (स) द्विविधा (द) पंचविधा
- (ix) अध्वश्रमपरिगतं मेघं सानुमान् साधु मूर्ध्ना वक्ष्यति— 1
 (अ) आम्रकूटः (ब) देवगिरिः
 (स) रामगिरिः (द) चित्रकूटः
- (x) वक्तृस्यूतव्यंग्यस्य भेदाः सन्ति— 1
 (अ) सप्त (ब) पंच
 (स) त्रयः (द) चत्वारः
- (xi) विन्ध्यपादे का विशीर्णा वर्तते? 1
 (अ) आम्रकूटगिरिः (ब) चर्मण्वती
 (स) रेवा (द) यमुना
- (xii) 'निघृणश्च कृतघ्नश्च प्राकृतः प्रियसाहसः' विशेषणानि कस्मै प्रयुक्तम्? 1
 (अ) रामाय (ब) लक्ष्मणाय
 (स) भरताय (द) सुमन्त्राय
- (xiii) सदृशयोः वाक्यार्थयोः ऐक्यारोपो भवति— 1
 (अ) दीपके (ब) दृष्टान्ते
 (स) निदर्शनायाम् (द) समासोक्त्याम्
- (xiv) क्रोधः स्थायीभावो विद्यते— 1
 (अ) रौद्ररसस्य (ब) करुणरसस्य
 (स) शृङ्गाररसस्य (द) हास्यरसस्य
- (xv) यक्षिणी कीदृशी नायिका? 1
 (अ) स्वीया (ब) परकीया
 (स) स्वाधीनपतिका (द) गणिका

2. रिक्तस्थानानि पूरयत—

- (i)सहभावश्चेद् भासते जनरञ्जनः । 1
- (ii)कलयेदर्थान्तरसङ्क्रमितादिकम् । 1
- (iii) अजरामरता कस्य नायोध्येव.....प्रिया । 1
- (iv) प्राप्ते मित्रे भवतिपुनर्यस्तथोच्चैः । 1
- (v) नरपतिरयं देवेन्द्रो वा स्वयं..... । 1

(vi)	क्वचित्तटस्थः कश्चिच्च बोधित..... ।	1
(vii)कतिपयदिनस्थायिहंसा दशार्णाः ।	1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

(i)	‘वाक्ययोरर्थसामान्ये ऐक्यारोपे सति’ इत्यत्र कोऽलंकारः?	1
(ii)	कति रीतयः भवन्ति?	1
(iii)	भवानी पुत्रप्रेम्णा का नदी वर्णिता?	1
(iv)	स्वाङ्कुरितव्यंग्यं कतिविधम् ?	1
(v)	ध्वनिः कः?	1
(vi)	‘अमृतं कामिनीवचः’ इति का लक्षणा?	1
(vii)	यक्षः कुत्र वसतिं चक्रे ?	1
(viii)	दशार्णदेशस्य प्रथितलक्षणा राजधानी का वर्तते?	1
(ix)	भरतः कतिवर्षानन्तरं मातुलगृहाद् अयोध्यां प्रत्यागतः ?	1
(x)	रावणस्य कथनानुसारं काञ्चनमृगः कुत्र निवसति स्म ?	1

खण्डः—“ब”

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

4.	‘ नश्यन्ति पश्चात्पश्यन्ति भ्रश्यन्ति च तव द्विषः’ इत्यत्र कोऽलंकारः? तल्लक्षणं लेखनीयम् ।	2
5.	‘यया व्याप्तं जगत्तस्यां वाचि मान्ति न ते गुणाः’ अलंकारं प्रदर्श्य लक्षणमपि लिखत ।	2
6.	शृङ्गाररसस्य स्वरूपं लिखत ।	2
7.	गुणीभूतव्यंग्यस्य भेदाः कति ? नामानि लिखत ।	2
8.	अभिधावृत्तेः भेदाः नामतो गणनीयाः ।	2
9.	‘याच्चा मोघा वरमधिगुणे नाधमे लब्धकामा ’ सूक्तेः भावार्थो लेख्यः ।	2
10.	क्रौञ्चपर्वतस्य वर्णनं मेघदूतानुसारं करणीयम् ।	2
11.	मेघदूतस्य नामकरणे किं वैशिष्ट्यम् ? स्पष्टयत ।	2
12.	‘वयमयशसा चीरेणार्यो नृपो गृहमृत्युना’ इत्यत्र छन्दः परिचीय लक्षणमपि लिखत ।	2
13.	“अनुचरति शशाकं राहुदोषेऽपि ताराः” इति सूक्तेः भावार्थो लेखनीयः ।	2
14.	आदर्शो वल्कलानीव किमेते सूर्यरश्मयः इति पंक्तेः सप्रसंगव्याख्या करणीया ।	2
15.	‘स्त्वथ च भवति सत्यं तत्र देहो विशोध्यः’ इत्यत्र छन्दः परिचीय तल्लक्षणं लेखनीयम् ।	2

खण्ड:—“स”

दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः—

16. निम्नलिखितयोः कारिकयोः एकस्याः कारिकायाः व्याख्या करणीया । 3
(क) अभीष्टविप्रयोगाश्रुपातग्लान्यादिभिः क्रमात् ।
विभावाद्यैर्युतः शोकस्थायी स्यात् करुणो रसः ।
(ख) सर्वैरूर्ध्वैः सकारस्य सर्वैः रेफस्य सर्वथा ।
रहोर्द्धेधा तु संयोगः परुषायां शषौ स्वतः ॥
17. निम्नलिखितयोः कारिकयोः एकस्याः कारिकायाः व्याख्या करणीया । 3
(क) मुख्यार्थस्याविवक्षायां पूर्वाऽर्वाची च रूढितः ।
प्रयोजनाच्चसम्बद्धं वदन्ती लक्षणा मता ॥
(ख) उपादानार्पणद्वारे द्वे चान्ये इति षड्विधा ।
कुन्ता विशन्ति गङ्गायां घोषो निवसतीति च ॥
18. अधोलिखितयोः श्लोकयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसंगभावार्थो लेखनीयः । 3
(क) पश्चादुच्चैर्भुजतरुवनं मण्डलेनाभिलीनः,
सान्ध्यं तेजः प्रतिनवजपापुष्परक्तं दधानः ।
नृत्यारम्भे हर पशुपतेरार्द्रनागाजिनेच्छाम्,
शान्तोद्वेगस्तिमितनयनं दृष्टभक्तिर्भवान्याः ॥
अथवा
(ख) सन्तप्तानां त्वमसिशरणं तत्पयोद! प्रियायाः,
सन्देशं मे हर धनपतिक्रोधविश्लेषितस्य ।
गन्तव्या ते वसतिरलका नाम यक्षेश्वराणां,
बाह्योद्यानस्थितहरशिरश्चन्द्रिकाधौतहर्म्या ॥
19. प्रतिमानाटकस्य तृतीयांकस्य कथासारो लेखनीयः । 3
अथवा
सीतायाः चरित्रचित्रणं लेखनीयम् ।

खण्ड: — “द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

20. निम्नलिखितयोः कारिकयोः एकस्याः कारिकायाः व्याख्या करणीया । 4
(क) ये षोडशाद्या द्विगुणास्ते स्युर्वाक्यपदाश्रयात् ।
प्रबन्धेऽपि द्वादशस्युरर्थशक्तिभुवो भिदः ॥
(ख) नानाप्रभेदा नियताः क्वचित् प्रकरणादिना ।
अर्थेऽर्थमन्यं यं वक्ति तद्वाच्यव्यंग्यमिष्यते ॥

21. अधोलिखितयोः श्लोकयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसंग-व्याख्या करणीया । 4

(क) आराध्यैनं शरवणभवं देवमुल्लङ्घिताध्वा,
सिद्धद्वन्द्वैर्जलकणभयाद्वीणिभिर्मुक्तमार्गः ।
व्यालम्बेथाः सुरभितनयालम्भजां मानयिष्यन्,
स्रोतोमूर्त्या भुविपरिणतां रन्तिदेवस्य कीर्तिः ॥

(ख) हारांस्तारांस्तरलगुटिकान् कोटिशः शंखशुक्तीः,
शष्पश्यामान् मरकतमणीनुन्मयूखप्ररोहान् ।
दृष्ट्वा यस्यां विपणिरचितान् विद्रुमाणां च भंगान्,
संलक्ष्यन्ते सलिलनिधयस्तोयमात्रावशेषाः ॥

22. अधोलिखितयोः श्लोकयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसंग-व्याख्या विधेया । 4

(क) गत्वा पूर्वं स्वसैन्यैरभिसरिसमये खं समानैर्विमानै-
र्विख्याते यो विमर्दे स स इति बहुशः सासुराणां सुराणाम् ।
सश्रीमांस्त्यक्तदेहो दयितमपि विना स्नेहवन्तं भवन्तं,
स्वर्गस्थः साम्प्रतं किं रमयति पितृभिः स्वैर्नरेन्द्रैर्नरेन्द्रः ॥

(ख) क्व ते ज्येष्ठो रामः प्रियसुत! सुतः सा क्व दुहिता,
विदेहानां भर्तुर्निरतिशयभक्तिर्गुरुजने ।
क्व वा सौमित्रिर्मा हतपितृकमासन्नमरणं,
किमप्याहुः किं ते सकलजनशोकार्णवकरम् ॥

.....

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषय – सामान्यदर्शनम् 55

अवधि – 3 घण्टे 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	22	27.50
2.	अवबोधः	25	31.25
3.	ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः	18	22.50
4.	कौशलम् / मौलिकता	15	18.75
योग		80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्न मंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-: समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1/15	1	15	18.75	29.41	20
2	रिक्तस्थानम्	1/07	1	07	08.75	13.72	20
3	अतिलघूत्तरात्मकः	1/10	1	10	12.50	19.60	30
4	लघूत्तरात्मकः	12 / 12	2	24	30.00	23.52	40
5	दीर्घोत्तरीयः	4 / 3	3	12	15.00	07.84	35
6	निबंधात्मकः	3 / 4	4	12	15.00	05.88	50
योगः		22 / 51		80	100%	100	195मि.

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	पातंजलियोगदर्शनम्	45	56.25
2.	विवेकचूडामणिः	35	43.75

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

विषय :-सामान्यदर्शनम् 55

पूर्णांकाः - 80

कक्षा -वरिष्ठोपाध्यायः

क्र. सं.	उद्देश्यविधा: /उपविधा:	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः		
1.	पातंजलियोगदर्शनम्	6(1)	3(1)	1(1)			4(-)	4(-)	4(-)	4(2)						6(3)	6(2)					3(1)	4(1)	45(12)		
2.	विवेकचूडामणिः	5(-)		3(-)	4(2)				2(-)	4(2)	3(1)					6(3)							8(2)	35(10)		
	योगः	11(1)	3(1)	4(1)	4(2)		4(-)	4(-)	6(-)	8(4)	3(1)					12(6)	6(2)					3(1)	12(3)	80(22)		
	कुलयोगः				22(5)					25(5)						18(8)						15(4)		80(22)		

विकल्प-योजना :- 16तः22 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति।

अवधेयम्- कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका।

हस्ताक्षरम्

No of Question :- 22

No of Printing pages :-

**वरिष्ठोपाध्याय—परीक्षा, 2024
सामान्यदर्शनम्,कोड—55**

समय : 3:15 होरा:

पूर्णांका : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
4. येषु प्रश्नेषु आन्तरिकभागाः सन्ति, ते सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन उत्तरणीयाः ।

माडेल प्रश्न पत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

वरिष्ठोपाध्याय-परीक्षा-2024
सामान्य-दर्शनम्, कोड-VU-55

समय: - 3:15 होरा:

पूर्णाङ्कः :- 80

खण्ड:- "अ"

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

- (i) योगशास्त्रस्य आदिप्रवर्तकः कः? 1
(अ) कपिलः (ब) कणादः
(स) गौतमः (द) हिरण्यगर्भः ऋषिः
- (ii) कति चित्तभूमयः? 1
(अ) तिस्रः (ब) पंच
(स) चतस्रः (द) षट्
- (iii) योगसूत्रकारः कः? 1
(अ) गौतमः (ब) जैमिनिः
(स) पतंजलिः (द) कपिलः
- (iv) योगसूत्रं कतिपादेषु विभक्तम्? 1
(अ) त्रिपादेषु (ब) चतुर्पादेषु
(स) पंचपादेषु (द) षट्पादेषु
- (v) योगदर्शने ईश्वरः वर्तते- 1
(अ) जगत्कर्ता (ब) पुरुषविशेषः
(स) प्रकृतिपरिणामः (द) ब्रह्मस्वरूपः
- (vi) ईश्वरं कः स्वीकरोति? 1
(अ) सांख्यम् (ब) बौद्धः
(स) योगः (द) चार्वाकः
- (vii) चित्तस्य विक्षेपाः कति ? 1
(अ) दश (ब) नव
(स) अष्टौ (द) षट्
- (viii) धातुरसकरणवैषम्यं किम् ? 1
(अ) व्याधिः (ब) स्त्यानः
(स) संशयः (द) प्रमादः

- (ix) क्रियायोगे नास्ति— 1
- (अ) सांसारिकवासना (ब) स्वाध्यायः
- (स) तपश्चर्या (द) ईश्वरप्रणिधानम्

- (x) पंचक्लेशेषु नास्ति ? 1
- (अ) अविद्या (ब) अस्मिता
- (स) रागः (द) क्रोधः

- (xi) विवेकचूडामणेः कर्त्ता कः ? 1
- (अ) कालिदासः (ब) दयानन्दः
- (स) विवेकानन्दः (द) आदिशंकराचार्यः

- (xii) विवेकचूडामणिः कस्य दर्शनस्य प्रकरणग्रन्थः ? 1
- (अ) न्यायदर्शनस्य (ब) वेदान्तदर्शनस्य
- (स.) सांख्यदर्शनस्य (द) मीमांसादर्शनस्य

- (xiii) जन्तूनां किं दुर्लभम् ? 1
- (अ) भोजनम् (ब) ज्ञानम्
- (स.) नरजन्म (द) प्रशंसा

- (xiv) कति साधनानि ? 1
- (अ) पंच (ब) सप्त
- (स.) चत्वारि (द) दश

- (xv) ब्रह्मात्मैकत्वबोधेन सिद्धयति ? 1
- (अ) कामः (ब) क्रोधः
- (स.) मोक्षः (द) ज्ञानम्

2. रिक्तस्थानानि पूरयत ।

- (i) अथ योगानुशासनम्, अथेत्ययं..... । 1
- (ii) तत्र स्थितौ यत्नः..... । 1
- (iii) तस्य वाचकः..... । 1
- (iv) हि प्रख्याप्रवृत्तिस्थितिशीलत्वात् त्रिगुणम् । 1
- (v)पुरुषविशेषः ईश्वरः । 1
- (vi)तस्य प्रज्ञा । 1
- (vii) ब्रह्मचर्यप्रतिष्ठायां..... । 1

3. अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नाः

- (i) अथ योगानुशासनमित्यत्र अथ शब्दः कस्मिन्नर्थे युज्यते? 1
- (ii) योगसूत्रे प्रथमपादस्य किं नाम ? 1
- (iii) अभ्यासस्य लक्षणं किम्? । 1
- (iv) सम्प्रज्ञातसमाधिः कतिविधः ? 1

(v) दुःखं कतिविधम् ?	1
(vi) के पंचक्लेशाः ?	1
(vii) अन्तःकरणचतुष्टयं किम्?	1
(viii) के पंच प्राणाः?	1
(ix) सत्त्वगुणलक्षणं किम् ?	1
(x) बुद्धीन्द्रियाणि कति ?	1

खण्डः—“ब”

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

4. योगपदव्युत्पत्तिः का?	2
5. प्रमादः कः?	2
6. क्रियायोगः किमर्थं भवति?	2
7. योगांगानि कानि ?	2
8. यमाः के ?	2
9. साधनचतुष्टयं किम्?	2
10. शमादिषटकं किम्?	2
11. श्रद्धा का?	2
12. पंचमहाभूतानि कानि?	2
13. निन्द्यमिदं वपुः कथम् ?	2
14. मायायाः गुणत्रयं किम् ?	2
15. ब्रह्मजिज्ञासायोग्यता का?	2

खण्डः—“स”

दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः—

16. कस्यचिदेकस्य विवेचनं कार्यम् । (क) विपर्ययः । (ख) वृत्तयः ।	3
17. कस्यचिदेकस्य विवेचनं कार्यम् । (क) नियमाः । (ख) आसनम् ।	3
18. कस्यचिदेकस्य विवेचनं करणीयम् । (क) प्राणायामः । (ख) प्रत्याहारः ।	3
19. कस्यचिदेकस्य विवेचनं कार्यम् । (क) ब्रह्मवित्तमः गुरुः । (ख) सूक्ष्मशरीरम् ।	3

खण्डः—“द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

20. कस्यचिदेकस्य सूत्रस्य स्वपाठ्यग्रन्थानुसारं व्याख्या कार्या । (क) ईश्वरप्रणिधानाद्वा ।	4
---	---

(ख) तस्य वाचकः प्रणवः ।

21. पद्ययोरेकस्य भावार्थं स्वपाठ्यग्रन्थानुसारं विवेचयत । 4

दुर्लभं त्रयमेवैतद्देवानुग्रहहेतुकम् ।

मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुषसंश्रयः ॥

अथवा

अज्ञानसर्पदष्टस्य ब्रह्मज्ञानौषधं विना ।

किमु वेदैश्च शास्त्रैश्च किमु मन्त्रैः किमौषधैः ॥

22. अद्वैतब्रह्मस्वरूपं स्वपाठ्यग्रन्थदिशा स्पष्टयत । 4

अथवा

संसारप्रपंचस्य मिथ्यात्वं विवेकचूडामणेरनुसारं लिखत ।

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – सामवेदः

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट(सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 56

1. उद्देश्यानामंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	12	21.42
2.	अवबोधः	16	28.57
3.	ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः	14½	25.01
4.	कौशलम्/मौलिकता	13½	24.00
योगः		56	100

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्न –मंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-: समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1 / 16	½	8	14.28	13.68	15
2	रिक्तस्थानम्	1 / 10	½	5	08.93	10.58	15
3	अतिलघूत्तरात्मकः	1 / 8	1	8	14.28	20.58	25
4	लघूत्तरात्मकः	12/12	1½	18	32.14	30.58	60
5	दीर्घउत्तरीयः	03 / 3	03	9	16.09	12.58	40
6	निबंधात्मकः	02 / 2	04	8	14.28	12.00	40
योगः		20 / 51		56	100%	100.00	195

3. विषयवस्तुनामंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तुनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1	सामवेदसंहितापवमानकाण्डम् पंचमोऽध्यायः	30	53.58
2	नारदीया शिक्षा (सम्पूर्णम्)	13	23.21
3	छान्दोगानां विवाहोपनयनपद्धतिः	13	23.21
		80	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम्(ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः :- सामवेदः

पूर्णांकाः – 56

क्र. सं.	उद्देश्यविधा: / उपविधा:	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कोशलम् / मौलिकता					योगः			
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्		अतिलघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घात्तरीयः
1	सामवेदसंहिता पवमानकाण्डम् पंचमोऽध्यायः	2(1)	1(1)	1(1)	3(2)		1(-)			3(2)		4(1)		1(-)		4½(3)			1(-)		4½(3)		4(1)	30(15)	
2	नारदीया शिक्षा (सम्पूर्णम्)	1(-)					1(-)	1(-)		3(1)				1(-)	3(2)							3(1)		13(4)	
3	छान्दोगानां विवाहोपनयनपद्धतिः		1(-)			3(1)			3(-)				2(-)		3(-)				1(-)					13(1)	
	योगः	3(1)	2(1)	1(1)	3(2)	3(1)	2(-)	1(-)	3(-)	3(2)	3(1)	4(1)	2(-)	1(-)	4(-)	7½(5)			1(-)	1(-)		4½(3)	3(1)	4(1)	56(20)
	सर्वयोगः	12(6)					16(4)					14½(5)					13½(5)					56(20)			

विकल्प-योजना :- प्र.सं. 16 तः 20 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति।

अवधेयम्- कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकी संख्या प्रश्नबोधिका।

हस्ताक्षरम्

No of Question :- 20

No of Printing pages :-

वरिष्ठोपाध्याय—परीक्षा, 2024
सामवेदः, कोड—47

समय : 3:15 धण्टे

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

पूर्णांक 56

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
4. येषु प्रश्नेषु आन्तरिकभागाः सन्ति, ते सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन उत्तरणीयाः ।

मॉडल प्रश्नपत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)
वरिष्ठोपाध्यायः
सामवेदः, कोड-47

समय: — 3:15 होरा:

पूर्णांक: 56

खण्ड:—'अ'

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

- (i) गानप्रधानो वेदोऽस्ति — 1/2
(अ) ऋग्वेदः (घ) यजुर्वेदः
(स) सामवेदः (द) अथर्ववेदः
- (ii) वेदव्यासेन सामवेदमध्यापयामास— 1/2
(अ) पैलाय (व) जैमिनये
(स) वैशम्पानाय (द) सुमन्तये
- (iii) योजकनामाग्निः प्रयुज्यते — 1/2
(अ) विवाहे (ब) शान्तिकर्मणि
(स) सीमन्तौ (द) पुंसवने
- (iv) भूर्लोकाज्जायते — 1/2
(अ) षडजः (ब) धैवतः
(स) पंचमः (द) गान्धारः
- (v) गानस्य कतिविधा गुणवृत्तिः? 1/2
(अ) पञ्च (ब) दश
(स) नव (द) सप्त
- (vi) अभ्यासार्थे का वृत्तिः प्रयोक्तव्या? — 1/2
(अ) द्रुताम् (ख) विलम्बिताम्
(स) मध्यमाम् (द) सुसुप्ताम्
- (vii) नारदीयशिक्षा विद्यते — 1/2
(अ) सामवेदस्य (ब) यजुर्वेदस्य
(स) अथर्ववेदस्य (द) ऋग्वेदस्य

(viii) वेदाध्ययनपूर्व किं प्रयुञ्जीत?		1/2
(अ) प्रणवम्	(ब) हरिम्	
(स) शिवम्	(द) देवीम्	
(ix) यज्ञोपवीते तन्तवः भवन्ति –		1/2
(अ) नव	(ब) सप्त	
(स) त्रयः	(द) सप्तविंशतिः	
(x) मधुपर्कप्राशनं करोति –		1/2
(अ) वरः	(ब) कन्या	
(स) माता	(द) आचार्यः	
(xi) मुखस्थानीयो वेदांगोऽस्ति –		1/2
(अ) निरुक्तम्	(ब) कल्पः	
(स) व्याकरणम्	(द) शिक्षा	
(xii) पंचमोऽध्यायोऽस्ति –		1/2
(अ) आग्नेयकाण्डम्	(ब) ऐन्द्रकाण्डम्	
(स) पवमानकाण्डम्	(द) सुन्दरकाण्डम्	
(xiii) स्वराणां लक्षणं प्रतिपादितम् –		1/2
(अ) याज्ञवल्केन	(ब) व्यासेन	
(स) शम्भुना	(द) नारदेन	
(xiv) 'विवाहः' इत्यत्र धातुः कः?		1/2
(अ) वि	(ब) वाह्	
(स) विह्	(द) वह्	
(xv) "भवति भिक्षां देहि" इति वदति—		1/2
(अ) बटुकः	(ब) आचार्यः	
(स) पिता	(द) अतिथिः	
(xvi) कन्या करोति—		1/2
(अ) लाजाहोमः	(ब) अभ्यातानहोमः	
(स) जयाहोमः	(द) सर्वदेवहोमः	

2. रिक्तस्थानानि पूरयत –

(i) इन्द्राय	सुतः ।	1/2
(ii) विश्वा	जहि ।	1/2
(iii) षडज	ग्रामाः प्रकीर्तिताः ।	1/2
(iv) यक्षान्	प्रीणाति ।	1/2
(v) आकलशं	सदः ।	1/2
(vi) शुम्भन्ति	धीतिभिः ।	1/2
(vii) अर्यमणं	अयक्षत ।	1/2
(viii) येनेन्द्राय	वासः ।	1/2
(ix) महि	मदः ।	1/2
(x) विश्वा	बिभ्रतम् ।	1/2

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः –

(i) अजिनं कस्मिन् संस्कारे धार्यते ?	1
(ii) विष्टरे कः उपविशति ?	1
(iii) प्रसन्नं किमुच्यते ?	1
(iv) सामवेदेपूर्वार्चिककाण्डनामानि लेख्यानि ?	1
(v) वरवध्वोः मैत्रीकरणमन्त्रं लिखत ।	1
(vi) ब्राह्मणस्योपनयनकालः कः?	1
(vii) विवाहे मधुपर्कनिर्माणपदार्थान् लिखत ।	1
(viii) सावित्रीमन्त्रं लिखत ।	1

खण्डः—'ब'

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः –

4. अभिप्रियाणि ०	इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1 1/2
5. आ सोमश्वानो ०	इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1 1/2
6. प्र सेनानीः ०	इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1 1/2
7. एषस्य ते ०	इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत । .	1 1/2
8. मन्द्रया सोमो ०	इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1 1/2
9. पुनानः सोम ०	इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1 1/2
10. साकमुक्षो ०	इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत । .	1 1/2
11. अयापवस्व ०	इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1 1/2

12. असृक्षत ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत । 1½
13. परिप्रियादिवः ० इति मन्त्रं सस्वरं पूरयत । 1½
14. गतिदोषाः कति भवन्ति ? नामानि लेख्यानि । 1½
15. वर्णोच्चारणविधिं लिखत । 1½

खण्डः—‘स’

दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः—

16. मध्यमग्राम किमुच्यते? 3
अथवा
सामवेदस्य स्वरविधानं स्पष्टयत ।
17. मूर्छनालक्षणं लिखत । 3
अथवा
रागलक्षणं वर्णयत ।
18. समन्त्रलाजाहोमविधिं स्पष्टयत । 3
अथवा
सावित्र्युपदेशप्रकारं वर्णयत ।

खण्डः—‘द’

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

19. निम्नांकितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः 4
(i) अस्य प्रेषा हेमना ०
(ii) महत्तत्सोमो ०
(iii) अभिप्रियाणि पवते ०
(iv) सुतासोमधुमत्तमा ०
(v) वृषामपतीनाम् ०
(vi) प्रपुनानाय ०
अथवा
सामगानप्रकारं वर्णयत ।
20. निम्नांकितेषु केचन चत्वारः मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः — 4
(i) अयापवा ०
(ii) असोमोश्वानो ०
(iii) इन्द्राय पवते ०
(iv) अयावीति ०.....
(v) सुतासोमधुमत्तमा ०...
(vi) धर्त्तादिवः पवते ०

अथवा

सामवेदस्य महत्त्वमुपस्थापयत ।

कक्षा –वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः– संस्कृतवाङ्मयः

अवधिः–3 घंटा 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः– 80

1. उद्देश्यानामंकभारः

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	32	40%
2.	अवबोधः	24	30%
3.	ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः	21	26.25%
4.	कौशलम् / मौलिकता	03	3.75%
	योगः	80	100%

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारमंकभारः –

क्र.सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नसंख्याः	प्रतिप्रश्नमंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-समयः
1.	वस्तुनिष्ठप्रश्नाः	1 / 15	1	15	18.75	29.41%	25 मि०
2.	रिक्तस्थानम्	1 / 07	1	07	08.75	13.73	10 मि०
3.	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः	1 / 10	1	10	12.05	19.61%	20 मि०
4.	लघूत्तरात्मकप्रश्नाः	12 / 12	2	24	30.00	23.53%	60 मि०
5.	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	4 / 4	3	12	15.00	07.85%	40 मि०
6.	निबंधात्मकप्रश्नाः	3 / 3	4	12	15.00	05.87%	40 मि०
	योगः	22 / 51		80	100	100%	195 मि०

कुलसमय :- 195 निमेषाः

विकल्पयोजना :- 16 तः 22 (7 प्रश्नेषु)

3. विषयवस्तूनामंकभारः –

क्र.सं.	विधाः	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	(क) लघुसिद्धांतकौमुदी तद्धितप्रकरणम् (रूपसिद्धयः सूत्रव्याख्या च) (ख) भूधातो दशलकारेषु (रूपसिद्धयः सूत्रव्याख्या च)	15+5=20 7+3=10	25% 12.5%
2.	शिवराजविजयः (प्रथम विरामस्य द्वितीयोनिःश्वासः)	10	12.05%
3.	नीतिशतकम् (51 तः 100 श्लोक-पर्यन्तम्)	10	12.05%
4.	अमरकोषः (मनुष्यवर्गः)	10	12.05%
5.	अवकहडाचक्रम्	10	12.05%
6.	रचनानुवादकौमुदी	10	12.05%
	योगः	80	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषय :- संस्कृतम्-वाङ्मयः

पूर्णांकाः – 80

क्र.सं.	उद्देश्यविधा:/उपविधा:	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थान	अतिलघु	अतिलघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थान	अति.लघु	लघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थान	अति.लघु	लघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थान	अति.लघु	लघुतरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	(क) लघुसिद्धांतकौमुदी तद्धितप्रकरणम् (रूपसिद्धयः सूत्रव्याख्या च) (ख) भूधातो दशलकारेषु (रूपसिद्धयः सूत्रव्याख्या च)	3(1) 2(-)	2(1) 1(-)	2(1) 1(-)							6(3) 6(3)							3(1)	4(1) -							20(8) 10(3)
2.	शिवराजविजयः (प्रथम विरामस्य द्वितीयोनिःश्वासः)	2(-)	1(-)	1(-)							2(1)							-	4(1)							10(2)
3.	नीतिशतकम् (51 तः 100 श्लोक-पर्यन्तम्)	2(-)	1(-)	2(-)							2(1)							-	-					3(1)	10(2)	
4.	अमरकोषः (मनुष्यवर्गः)	3(-)	1(-)	2(-)							4(2)							-	-							10(2)
5.	अवकहडाचक्रम्	3(-)	1(-)	2(-)							4(2)							-	-							10(2)
6.	रचनानुवादकौमुदी	-	-								-							6(2)	4(1)							10(3)
	योग	15(1)	7(1)	10(1)							24(12)							9(3)	12(3)					3(1)	80(22)	
		32(3)						24(12)						21(6)						3(1)	80(22)					

विकल्प-योजना :- प्र.सं 16 तः 22 (07 प्रश्नेषु) एक आंतरिकविकल्पः अस्ति ।

अवधेयम्- कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका तथा आन्तरिकी प्रश्नबोधिका ।

हस्ताक्षर

No. of Questions-22

No. of printed Pages –

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः— संस्कृतवाङ्मयः (VU-94)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः, 2024

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः—

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि।

मॉडल प्रश्न पत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

विषयः— संस्कृतवाङ्मयः (VU-94)

कक्षा — वरिष्ठोपाध्यायः

पूर्णाङ्काः — 80

समयः — 3 : 15 होराः

खण्डः — 'अ'

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

- (i) अश्वपत्यादिभ्योऽण् इति कस्मिन्नर्थे भवति — 1
- (अ) स्वार्थे (व) दीव्यतीत्यर्थे
(स) प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषु (द) अश्वपतीत्यर्थे
- (ii) 'ओर्गुणः' इत्यनेन गुणो भवति — 1
- (अ) ओकारस्य (ब) उकारस्य
(स) इकारस्य (द) ऋकारस्य
- (iii) "रज्यतेऽनेन" इति— 1
- (अ) रङ्गः (ब) रागः
(स) रागम् (द) कर्षौ
- (iv) वर्तमानार्थकः धातुः भवति— 1
- (अ) लट्-लकारः (ब) लङ्-लकारः
(स) लृट्-लकारः (द) लृङ्-लकारः
- (v) "अनुदात्तङित आत्मनेपदम्" इति सूत्रेण का संज्ञा भवति? 1
- (अ) पदसंज्ञा (ब) घुसंज्ञा
(स) आत्मनेपदसंज्ञा (द) परस्मैपदसंज्ञा
- (vi) वर्णेन गौरः आसीत् — 1
- (अ) श्यामसिंहः (ब) रघुवीरसिंहः
(स) गौरसिंहः (द) शिवराजः

- (vii) शिवराजविजयमहाकाव्यस्य नायकोऽस्ति ? 1
- (अ) गौरसिंहः (ब) शिववीरः
(स) अपजलखानः (द) अवरंगजीवः
- (viii) अम्भोदाः कुत्र वसन्ति ? 1
- (अ) गगने (ब) पाताले
(स) वृक्षे (द) पृथिव्याम्
- (ix) करुणापराणां कायः केन विभाति ? 1
- (अ) चन्दनेन (ब) दानेन
(स) श्रुतेन (द) परोपकारेण
- (x) प्रथमवयस्क-कन्यायाः नाम विद्यते - 1
- (अ) माता (ब) कुमारी
(स) जननी (द) सती
- (xi) मातुः भ्राता - 1
- (अ) श्वशुरः (ब) पितृव्यः
(स) मातुलः (द) श्यालः
- (xii) पितामहस्य पितुः नाम विद्यते- 1
- (अ) प्रपितामहः (ब) प्रमातामहः
(स) प्रजापतिः (द) प्रजावती
- (xiii) पञ्चाङ्गे कति अङ्गानि भवन्ति? 1
- (अ) नव (ब) दश
(स) अष्ट (द) पञ्च
- (xiv) कालविधायकं शास्त्रमस्ति - 1
- (अ) अर्थशास्त्रम् (ब) ज्योतिषशास्त्रम्
(स) वेदशास्त्रम् (द) धर्मशास्त्रम्

- (xv) कति नक्षत्राणि भवन्ति? 1
- (अ) नवनवतिः (ब) नवतिः
(स) सप्तविंशतिः (द) अशीतिः

2. रिक्तस्थानानि प्रपूरयत—

- (i) जीवति तु वंश्ये..... । 1
- (ii) आत्मनेहितं..... । 1
- (iii) यद् भर्तुरेव हितमिच्छति..... । 1
- (iv) शिववीरस्याऽऽज्ञांशिरसा वहामः । 1
- (v) लुटः प्रथमस्य । 1
- (vi) शिशुत्वं.....वाच्यम् । 1
- (vii) सूर्यसोमो महीपुत्रसोमपुत्रो..... । 1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः

- (i) 'गर्गादिभ्यो यञ्' इति सूत्रेण कः प्रत्ययो भवति ? 1
- (ii) 'शैवः' इत्यत्र प्रत्ययविधायकं सूत्रं लिखत ? 1
- (iii) लादेशाः कति? 1
- (iv) तानरंगः कः आसीत् ? 1
- (v) 'अकारणविग्रहः' इत्यस्य भावार्थः कः ? 1
- (vi) 'न निश्चितार्थाद्विरमन्ति धीराः' इत्यस्य भावार्थो लेख्यः । 1
- (vii) मनुष्यस्य नामद्वयं लिखत । 1
- (viii) 'आचार्या' इत्यस्य अर्थं लिखत । 1
- (ix) योगाः कति? 1
- (x) मकरकुम्भयोः स्वामी कः? 1

खण्डः — 'ब'

4. 'गाणपतम्' इति रूपं साधयत ।

2

5. 'वैयाकरणः ' इति रूपं साधयत । 2
6. 'कवर्गीयम्' इति रूपं साधयत । 2
7. 'भवन्ति' इति रूपं साधयत । 2
8. 'भूयात्' इति रूपं साधयत । 2
9. 'तस्थस्थमिपां तान्तन्तामः' इति सूत्रं व्याख्येयम् । 2
10. शिवराजविजयस्य लेखकस्य सामान्यपरिचयो लेख्यः 2
11. नीतिशतककारस्य जीवनविषये संक्षिप्तपरिचयो लेख्यः । 2
12. भ्रातुः चत्वारि नामानि लिखत । 2
13. पुत्रस्य चत्वारि नामानि लिखत । 2
14. वारक्रमं संक्षेपेण प्रस्तूयताम् । 2
15. सुरेशः इति नाम्नः का राशिः भवति? 2

खण्डः – 'स'

16. अधोलिखितेषु कयोश्चिद् द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या कार्या । 3
- (क) हलो यमां यमि लोपः (स) यजिञोश्च (2) प्रावृष एण्यः (घ) अतो दीर्घो यजि
17. अधोलिखितयोः श्लोकयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसङ्गव्याख्या कार्या । 3

(क) जाड्यं ह्रीमति गण्यते व्रतरुचौ दम्भः शुचौ कैतवम्,
 शूरे निघृणता मुनौ विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि ।
 तेजस्विन्यवलिप्तता मुखरता वक्तार्यशक्तिः स्थिरम्,
 तत्को नाम गुणो भवेत्स गुणिनां यो दुर्जनैर्नाकिंतः ॥

(ख) शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनं,
 गजभुजंगमयोरपि बन्धनम् ।
 मतिमतां च विलोक्य दरिद्रतां,
 विधिरहो! बलवानिति मे मतिः ॥

18. अधोलिखितेषु वाक्येषु केषाञ्चित् त्रयाणां संस्कृतानुवादो विधेयः । 3
- (क) बालिका विद्यालय की ओर जाती है ।
- (ख) कवि ने गीत गाया ।

(ग) शत्रु आंख से काणा है।

(घ) गुरु को नमस्कार।

(ङ) वृक्ष से फूल गिरते हैं।

(च) शिष्यों में कृष्ण श्रेष्ठ है।

19. अधोलिखितेषु केषुचित् त्रिषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि संशोधयत। 3

(क) चत्वारि नराः।

(ख) धर्मस्य अनु गच्छति।

(ग) नगरे अजां नेष्यति।

(घ) अलं हसितस्य।

(ङ) शिष्ये क्रुध्यति।

(च) धनेन ज्ञानं गुरुतरम्।

खण्डः – 'द'

20. अधोलिखितेषु कौचिद् द्वौ प्रयोगौ साधनीयौ। 4

(क) औपगवः (ख) सहायता (ग) उभयम् (घ) बहुत्र

21. अधोलिखितयोः गद्यांशयोः कस्यचिदेकस्य सप्रसङ्गव्याख्या कार्या। 4

(क) दौवारिक— हं हो! कपटसन्यासिन्! कथं विश्वासघातं स्वामिवञ्चनञ्च शिक्षयसि ? ते केचनान्ये भवन्ति जार—जाताः, ये उत्कोचलोभेन स्वामिनं वञ्चयित्वा आत्मानमन्धतमसे पातयति, न शिवगणाः तादृशाः।

(ख) शिववीरस्तु आलिङ्गनछलेनैव स्वहस्ताभ्यां तस्य स्कन्धौ दृढं गृहीत्वा सिंहनखैर्जत्रुणी कन्धरां च व्यपाटयत्। रुधिरदिग्धं च तच्छरीरं कटिप्रदेशे समुत्तोल्य भूपृष्ठेऽपोथयत्।

22. अधोलिखितेषु कमप्येकं विषयमाश्रित्य निबन्धो लेखनीयः। (150शब्दैः) 4

(क) अहिंसा परमो धर्मः।

(ख) सत्यमेव जयते नानृतम्।

(ग) परोपकाराय सतां विभूतयः।

(घ) सत्संगतिः

प्रश्न-पत्र की योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्याय:

विषय: – शुक्लयजुर्वेद:

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांका: – 56

1. उद्देश्यानामंकभार: –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	12	21.42
2.	अवबोधः	16	28.57
3.	ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः	14½	25.01
4.	कौशलम्/मौलिकता	13½	24.00
योगः		56	100

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्न –मंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-: समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1 / 16	½	8	14.28	13.68	15
2	रिक्तस्थानम्	1 / 10	½	5	08.93	10.58	15
3	अतिलघूत्तरात्मकः	1 / 8	1	8	14.28	20.58	25
4	लघूत्तरात्मकः	12/12	1½	18	32.14	30.58	60
5	दीर्घउत्तरीयः	03 / 3	03	9	16.09	12.58	40
6	निबंधात्मकः	02 / 2	04	8	14.28	12.00	40
योगः		20 / 51		56	100%	100.00	195

3. विषयवस्तुनामंकभारः—

क्र.सं.	विषयवस्तुनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	शुक्लयजुर्वेदसंहिता अध्याय (6 तः 9 पर्यन्तम्)	30	53.58
2.	योजवल्क्यशिक्षा	13	23.21
3.	उपनयनपद्धतिः विवाहपद्धतिश्च	13	23.21

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा — वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः — शुक्लयजुर्वेदः,

पूर्णांकाः — 56

क्र. सं.	उद्देश्यविधाः/उपविधाः	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अतिलघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1	शुक्लयजुर्वेदसंहिता अध्याय (6 तः 9 पर्यन्तम्)	2(1)	1(1)	1(1)	3(2)			1(-)			3(2)		4(1)		1(-)		4½(3)				1(-)		4½(3)		4(1)	30(15)
2	योजनवल्क्यशिक्षा	1(-)						1(-)	1(-)				3(1)			1(-)	3(2)							3(1)		13(4)
3	उपनयन पद्धतिः विवाहपद्धतिश्च		1(-)							3(-)				2(-)	3(-)					1(-)						13(1)
	योगः	3(1)	2(1)	1(1)	3(2)	3(1)		2(-)	1(-)	3(-)	3(2)	3(1)	4(1)	2(-)	1(-)	4(-)	7½(5)			1(-)	1(-)		4½(3)	3(1)	4(1)	56(20)
	सर्वयोगः	12(6)						16(4)						14½(5)						13½(5)						56(20)

विकल्प-योजना :- प्र.सं.16.तः 20.... प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति । अवधेयम्— कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आन्तरिकी संख्या प्रश्नबोधिका ।

हस्ताक्षरम्

No. of Questions-20

No. of printed Pages –

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः– शुक्लयजुर्वेदः, कोड-45

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2024

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

मॉडल प्रश्न पत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

कक्षा—वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः—शुक्लयजुर्वेदः, कोड—45

समयः — 3:15 होराः

पूर्णांकाः 56

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः

खण्डः—'अ'

(i)	“गायत्रीमन्त्रे अक्षराणि सन्ति—	1/2
	(अ) 24	(ब) 28
	(स) 32	(द) 22
(ii)	यजुर्वेदस्योपवेदो विद्यते—	1/2
	(अ)कल्पवेदः	(ब)धनुर्वेदः
	(स) गान्धर्ववेदः	(द)आयुर्वेदः
(iii)	ब्राह्मणस्य दण्डः विधीयते—	1/2
	(अ)अश्वत्थः	(ब) पलाशः
	(स)खदिरः	(द)आम्रः
(iv)	लाजाहोमे कन्या जुहोति—	1/2
	(अ)तण्डुलान्	(ब) लाजाः
	(स)पायसम्	(द)घृतम्
(v)	षष्ठाध्याये मन्त्राः सन्ति—	1/2
	(अ) 40	(ब) 30
	(स) 37	(द) 50
(vi)	शुक्लकृष्णत्वेन द्वौ भेदौ स्तः—	1/2
	(अ)सामवेदस्य	(ब) यजुर्वेदस्य
	(स) अथर्ववेदस्य	(द) ऋग्वेदस्य
(vii)	श्रोत्रस्थानीयवेदांगो वर्तते —	1/2
	(अ) कल्पः	(ब) शिक्षा
	(स) व्याकरणम्	(द) निरुक्तम्
(viii)	उदात्तवर्णः कः?	1/2
	(अ) कृष्णः	(ब) शुक्लः
	(स) कपिलः	(द) लोहितम्
(ix)	पाठदोषाः भवन्ति—	1/2
	(अ) 14	(ब) 18
	(स) 25	(द) 50
(x)	एतेषु वर्णान् वक्तुं नार्हति—	1/2

	(अ) प्रगल्भः	(ब) विनीतः	
	(स) दयालुः	(द) करालः	
(xi)	शतपथब्राह्मणग्रन्थो विद्यते—		½
	(अ) ऋग्वेदस्य	(ब) सामवेदस्य	
	(स) यजुर्वेदस्य	(द) अथर्ववेदस्य	
(xii)	रहयोर्योगे स्वरभक्तिः भवति—		½
	(अ) हरिणी	(ब) करिणी	
	(स) कुर्विणी	(द) हरिता	
(xiii)	मधुपर्क प्राशयति—		½
	(अ) कन्या	(ब) वरः	
	(स) माता	(द) विप्रः	
(xiv)	ब्राह्मणस्योपनयनकालो विद्यते—		½
	(अ) अष्टवर्षाणि	(ब) नववर्षाणि	
	(स) नवदशवर्षाणि	(द) पंचवर्षाणि	
(xv)	यज्ञोपवीते ग्रन्थयो भवन्ति—		½
	(अ) पंच	(ब) तिस्रः	
	(स) सप्त	(द) नव	
(xvi)	अभ्यातानहोमः विधीयते—		½
	(अ) उपनयने	(ब) सीमन्तोन्नयने	
	(स) गर्भाधाने	(द) विवाहे	

2. रिक्तस्थानानि पूरयत—

(i)	विष्णोः.....पश्यत ।	½
(ii)	कार्ष्णिर्सि..... उन्नयामि ।	½
(iii)	पाप्मासोमः ।	½
(iv)	आवायो..... उपनः ।	½
(v)	सजोषा.....मरुद्भिः ।	½
(vi)	मरुतोयस्य.....विमहसः ।	½
(vii)	पदे चविधीयते ।	½
(viii)	यत्र यत्र स्थितावाणि.....तिष्ठति ।	½
(ix)	वर्षोस्मि.....सूर्यः ।	½
(x)	यज्ञोपवीतं.....पवित्रम् ।	½

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

(i)	मेखलाबन्धनं कस्मिन् संस्कारे क्रियते—	1
(ii)	विवाहे अग्नेः किं नाम?	1
(iii)	अष्टमाध्याये कति मन्त्राः सन्ति?	1
(iv)	पंचमे स्वरे कः वदति ?	1
(v)	मधुपर्कद्रव्याणि लिखत ।	1
(vi)	सांगुष्ठं कः गृह्णाति?	1
(vii)	उपनयनशब्दस्य व्युत्पत्तिं लिखत ।	1
(viii)	विवाहे विष्टरोपवेशनमन्त्रं लिखत ।	1

खण्डः—'ब'

4.	सन्ते मनो ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
5.	मापोमौषधी ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
6.	सोमे राजन् ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
7.	मनो मे तर्पयत ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
8.	इन्द्रवायू ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
9.	सुप्रजाः प्रजाः ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
10.	उपयामगृहीतोसि ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
11.	चित्रन्देवाना ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
12.	यज्ञो देवानाम् ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत ।	1½
13.	वातोवामनोवा ० इतिमन्त्रं सस्वरं पूरयत । ?	1½
14.	कीदृशाः जनाः वर्णोच्चारणे समर्थाः भवन्ति?	1½
15.	कति प्लुतस्थानानि? लिखत ।	1½

खण्डः—'स'

दीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः

16.	वेदाध्ययनविधिं प्रदर्शयत ।	3
	अथवा	
	पाठके कति गुणाः भवन्ति? के च ते ?	
17.	लाजाहोममन्त्रान् लिखत ।	3
	अथवा	
	मधुपर्कप्राशनमन्त्रं लिखत ।	
18.	कति रंगाः प्रवर्तन्ते?	3
	अथवा	
	कः वेदफलमश्नुते?	

खण्डः—'द'

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

19. निम्नांकितेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं पूरणीयाः । 4
- (i) वाचस्पतये ०
 - (ii) घृतं घृतपावानः ०
 - (iii) देवदयत्वा ०
 - (iv) सविता त्वा ०
 - (v) कदाचनस्तरी ०
 - (vi) इमन्देवा ०

अथवा

वेदस्य महत्त्वं समुपस्थापयत ।

20. अधस्तनेषु केचन चत्वारो मन्त्राः सस्वरं लेखनीयाः । 4
- (i) वाजस्ये मां प्रसवः ०
 - (ii) वाजवाजेवत ०
 - (iii) ग्रहा ऊर्जा ०
 - (iv) विश्वकर्मन्हविषा ०
 - (v) देवसवितः ०
 - (vi) देवगातुविदो ०

अथवा

वेदस्य विस्तारं वर्णयत ।

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – वास्तुविज्ञानम् (92)

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 56

1. उद्देश्यानामंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	17½	31.25
2.	अवबोधः	17½	31.25
3.	ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः	12	21.42
4.	कौशलम्/मौलिकता	09	16.08
योगः		56	100

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारमंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नसंख्याः	प्रतिप्रश्न-मंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1/16	½	8	14.28	5.00	25 मि.
2.	रिक्तस्थानम्	1/10	½	5	08.93	5.00	21 मि.
3.	अतिलघूत्तरात्मकः	1/08	1	8	14.28	5.00	30 मिनट
4.	लघूत्तरात्मकः	12/12	1½	18	32.15	60.00	36मिनट
5.	दीर्घोत्तरीयः	3/3	3	9	16.08	15.00	43 मिनट
6.	निबंधात्मकः	2/2	4	8	14.28	10.00	40 मिनट
योग		20/51		56	100	100	195 मिनट

3. विषयवस्तुनामंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तुनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	भूमिपरिचयः लक्षणं च।	12	21.44
2.	दिक्साधनम्।	11	19.64
3.	रात्रौ दिक्साधनस्य प्रकाराः।	11	19.64
4.	वर्णक्रमेण भूमिपरीक्षणम्।	11	19.64
5.	शिलान्यासपद्धतिः।	11	19.64
		56	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा — वरिष्ठोपाध्यायः

विषय :- वास्तुविज्ञानम्

पूर्णांकाः — 56

क्र. सं.	उद्देश्यविधा: / उपविधा:	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः / अभिव्यक्तिः					कौशलम् / मौलिकता					योगः				
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्		अति.लघु	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः
1	भूमि परिचयः लक्षण च ।	½(1)	½(-)		1½(1)		4(1)	½(-)		1(-)			½(-)	½(-)		1½(1)			½(-)		1(-)					12(4)
2	दिक्साधानम् ।	½(-)	½(1)		1½(1)			½(-)		1(-)	1½(1)		½(-)			1½(1)				½(-)				3(1)		11(5)
3	रात्रौ दिक्साधनस्य प्रकाराः ।		½(-)	1(1)		3(1)		½(-)	½(-)		1½(1)		½(-)			1½(1)			½(-)				1½(1)			11(5)
4	वर्णक्रमेण भूमि-परीक्षणम् ।	½(-)	½(-)		1½(1)			½(-)		1(-)		3(1)		½(-)	½(-)		1½(1)			½(-)		1(-)				11(3)
5	शिलान्यास पद्धतिः ।	½(-)		1(-)				½(-)			1½(1)		4(1)	½(-)		1(-)	1½(1)			½(-)						11(3)
	योगः	2(1)	2(1)	2(1)	4½(3)	3(1)	4(1)	2(-)	1(-)	3(-)	4½(3)	3(1)	4(1)	2½(-)	1(-)	1(-)	7½(5)			1½(-)	1(-)	2(-)	1½(1)	3(1)		56(20)
	सर्वयोगः	17½(8)					17½(5)					12(5)					9(2)					56(20)				

विकल्प-योजना :- प्र.सं. 16 तः 20 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति । अवधेयम्- कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका तथा आन्तरिकी प्रश्नबोधिका ।

हस्ताक्षरम्

No. of Questions-20

No. of printed Pages –

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः
विषयः– वास्तुशास्त्रम्,कोड-92
वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा-2024

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः-

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

मॉडल प्रश्न पत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः– वास्तुशास्त्रम्, कोड–92

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 56

खण्डः – "अ"

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः–

- (i) कुशकाशाकुला-भूमिः भवति– ½
(अ) शूद्रा (ब) क्षत्रिया
(स) वैश्या (द) ब्राह्मणी
- (ii) शम्भुकोणे प्लवाभूमिः भवति– ½
(अ) सुखदायिनी (ब) वृद्धिकरी
(स) गृहक्षयकरी (द) धनहानिकरी
- (iii) आग्नेयोच्चं वायुनीचं भूमितलं कथ्यते– ½
(अ) भूतवीथी (ब) धनवीथी
(स) नागवीथी (द) वैश्वानरी
- (iv) श्वमुखं नामतद्वास्तु फलं कारयेत्– ½
(अ) सुखम् (ब) धनम्
(स) मरणम् (द) दारिद्र्यम्
- (v) मेषसिंहयोः रविः उदेति– ½
(अ) पूवस्यां दिशि (ब) पश्चिमदिशि
(स) उत्तरस्यां दिशि (द) दक्षिणदिशि
- (vi) प्रासादे सदनेऽलिन्दे द्वारे कुण्डे आवश्यकमस्ति– ½
(अ) भैरवस्थापनम् (ब) दिक्साधनम्
(स) गणेशस्थापनम् (द) दिगेशस्थापनम्
- (vii) समभूगते वृत्तेन ज्ञानं क्रियते– ½
(अ) धनज्ञानम् (ब) सुखज्ञानम्
(स) लाभज्ञानम् (द) दिग्ज्ञानम्
- (viii) रात्रौ दिक्साधनं भवति– ½
(अ) चन्द्रमसा (ब) भौमेन
(स) सूर्येण (द) सप्तर्षितारामण्डलेन
- (ix) विनादिग्ज्ञानं भवनादीनां द्वारनिर्माणे भवति– ½
(अ) धननाशः (ब) मातृनाशः
(स) कुलनाशः (द) पितृनाशः
- (x) गृहे पूजास्थलं भवेत्– ½
(अ) वायव्यकोणे (ब) नैऋत्यकोणे

	(स) ईशानकोणे	(द) आग्नेयकोणे	
(xi)	भूमौ खातं विधाय क्रियते— (अ) भूमिपरीक्षणम् (स) धनपरीक्षणम्	(ब) वायुपरीक्षणम् (द) अग्निपरीक्षणम्	½
(xii)	खातं भूमिपरीक्षणे मृदाहीने भवति— (अ) सफलम् (स) लाभान्वितम्	(ब) हीनफलम् (द) दुःखम्	½
(xiii)	सिंहराशेः स्वामी अस्ति— (अ) शुक्रः (स) सूर्यः	(ब) चन्द्रः (द) गुरुः	½
(xiv)	मनसश्चक्षुषो यत्र सन्तोषो जायते सा भूमिरस्ति— (अ) अशुभा (स) हानिकरी	(ब) त्याज्या (द) वासयोग्या	½
(xv)	पूर्वे रक्षतु— (अ) गोविन्दः (स) त्रिविक्रमः	(ब) वाराहः (द) दुर्गा	½
(xvi)	विघ्नहर्तास्ति— (अ) शिवः (स) विष्णुः	(ब) गणेशः (द) ब्रह्मदेवः	½

2. रिक्तस्थानानि पूरयत—

(i)	कृष्णाभूमिर्भवेच्छूद्रापरिकीर्तिता ।	½
(ii)	मधुरा ब्राह्मणी भूमिः.....क्षत्रिया मता ।	½
(iii)	चित्रास्वातिभमध्यगा.....प्राची बुधैः पंचधा ।	½
(iv)	जाता यत्र युतिस्तु शंकुतलतोस्तः स्फुटे ।	½
(v)	शंकोर्नेत्रगुणे तु मण्डलवरे द्वयान्मत्स्ययोः ।	½
(vi)	कोणे शंकुरितीतरो..... रज्वन्तयोश्चापरो ।	½
(vii)	तत्कृत्वा जलपूर्णमाशतपदं..... परीक्ष्यं ततः ।	½
(viii)	नीचमिन्द्रे भवेदुच्चं पश्चिमानिले ।	½
(ix)	यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स शुचिः ।	½
(x)	त्वं च धारय मां देवि! चासनम् ।	½

3.	अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः—	
(i)	क्षत्रियाभूमिः कीदृग्वर्णा भवति?	1
(ii)	सर्वतृणाकुला भूमिः केन नाम्ना उच्यते?	1
(iii)	द्वादशमासेषु पंचमः मासः कः ?	1
(iv)	“अ” वर्गस्य स्वामी कः?	1
(v)	सप्तर्षितारामण्डलेन दिक्साधनं कदा क्रियते?	1
(vi)	कूर्मपृष्ठे भूमौ निवासफलं किम् ?	1
(vii)	‘ओम् स्वस्ति नऽइन्द्रोत्वृद्धश्रवा ’ कस्येदं मन्त्रम्?	1
(viii)	दिग्पालदेवताः कति भवन्ति?	1

खण्डः—“ब”

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

4.	जीर्णद्वारफलं वर्णनीयम् ।	1½
5.	दिक्साधनविधिर्लेख्यः ।	1½
6.	भूमिलक्षणानि लेखनीयानि ।	1½
7.	राशयः कति भवन्ति? नामानि लेख्यानि ।	1½
8.	वासयोग्यभूमेः लक्षणानि लेख्यानि ।	1½
9.	नारदमते दिक्साधनविधिर्लेख्यः ।	1½
10.	गृहनिर्माणस्य महत्त्वं लेख्यम् ।	1½
11.	काकिणीविचारः लेख्यः ।	1½
12.	भूमिपरीक्षणस्य किमोप्रयोगित्वम्?	1½
13.	भूमिपरीक्षणविधिर्लेख्यः ।	1½
14.	शिक्षाबन्धनमन्त्रं लिखत ।	1½
15.	“ओम् स्योनापृथिवी.....” । एतन्मन्त्रं प्रपूरयत ।	1½

खण्डः—“स”

दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः—

16.	दिक्साधनोपायपुरस्सरं दिक्साधनप्रकाराः लेखनीयाः ।	3
	अथवा	
	“ प्रासादे सदनेऽलिन्दे.....” । एतच्छ्लोकं प्रपूर्य अस्याशयो वर्णनीयः ।	
17.	रात्रौ दिग्ज्ञानविधिः सप्रमाणं सश्लोकं च वर्णनीयम् ।	3
	अथवा	
	“द्विघ्नायाममितं द्विपाशमजरत्” । एतच्छ्लोकं प्रपूर्य अस्याशयो वर्णनीयः ।	
18.	वशिष्टोक्तभूमिलक्षणानि सप्रमाणं लेखनीयानि ।	3

अथवा

“ सुगन्धा ब्राह्मणी भूमिः.....” एतच्छ्लोकं प्रपूर्य भूमिलक्षणानि लेख्यानि ।

खण्डः – “द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

19. सप्रमाणं सश्लोकं च गजपृष्ठभूमिलक्षणानि फलानि च लिखत । 4

अथवा

“मध्येऽत्युच्चभवेद्यत्र.....” । एतच्छ्लोकं प्रपूर्य कूर्मपृष्ठभूमेः लक्षणानि फलानि च लेखनीयानि ।

20. सपत्नीकः यजमानभाले स्वस्तितिलक—मन्त्रं लिखत । 4

अथवा

“ओम् मानस्तोके तनये मान.....” । एतन्मन्त्रं प्रपूर्यताम् ।

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – व्याकरणशास्त्रम् (VU-86)

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट(सपादहोरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 80

1. उद्देश्यानामंकभारः –

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	26	32.50%
2.	अवबोधः	24	30.00%
3.	ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः	26	32.50%
4.	कौशलम्/मौलिकता	04	05.00%
योगः		80	100 %

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारमंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावित-: समयः
1.	वस्तुनिष्ठ-प्रश्नाः	1/15	1	15	18-75	29-41	30
2	रिक्तस्थानप्रश्नाः	1/07	1	07	08.75	13-73	14
3	अतिलघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	1/10	1	10	12.50	13-61	20
4	लघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	12/12	2	24	30-00	25-53	48
5.	दीर्घउत्तरीयप्रश्नाः	04/04	3	12	15.00	07-84	40
6.	निबंधात्मक-प्रश्नाः	03/03	4	12	15.00	05-88	43
योगः		22/51		80	100	100.00	195

विकल्पयोजना: – खण्ड-स-द-योः प्रश्नाः सन्ति ।

3. विषयवस्तूनामंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1	(क) हलन्तपुंल्लिंगप्रकरणम्	20	25%
	(ख) हलन्तस्त्रीलिंगप्रकरणम्	10	12.5%
	(ग) हलन्तनपुंसकलिंगप्रकरणम्	10	12.5%
	(घ) अव्ययप्रकरणम्	05	06.25%
	(ङ) स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्	10	12.5%
	(च) कारकप्रकरणम्	15	18.75%
2.	लिंगानुशासनम्	10	12.5%
योगः		80	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषय :-व्याकरणशास्त्रम् (VU-86)

पूर्णांकाः – 80

क्र. सं.	उद्देश्यविधा: /उपविधा:	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1.	(क) हलन्तपुँल्लिंगप्रकरणम्	3(1)	2(1)	2(1)				3(-)			2(1)					2(1)	3(1)							4(1)	21(7)	
	(ख) हलन्तस्त्रीलिंगप्रकरणम्	2(-)		1(-)						2(1)						2(1)	3(1)								10(3)	
	(ग) हलन्तनपुंसकलिंगप्रकरणम्			1(-)				2(-)			4(2)						3(1)								10(3)	
	(घ) अव्ययप्रकरणम्	2(-)		1(-)						2(1)															5(1)	
	(ङ) स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्	1(-)	3(-)	1(-)						2(1)								4(1)							11(2)	
	(च) कारकप्रकरणम्	-	1(-)	2(-)						2(1)					2(1)	3(1)	4(1)								14(4)	
2.	लिंगानुशासनम्	1(-)	1(-)	2(-)				1(-)			4(2)														9(2)	
	योग	9(1)	7(1)	10(1)				6(-)			18(9)					6(3)	12(4)	8(2)					4(1)	80(22)		
		26(3)						24(9)						26(9)						4(1)						80(22)

विकल्प-योजना :-
अवधेयम्-

अवधेयम्- कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

प्रश्न सं. 16 तः 22 (07 प्रश्नेषु) एक आंतरिकविकल्पः अस्ति ।

हस्ताक्षरम्

No. of Questions-22
No. of printed Pages –

कक्षा– वरिष्ठोपाध्यायः
विषयः– व्याकरणशास्त्रम् (VU–86)
वरिष्ठोपाध्याय–परीक्षा – 2024

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः–

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि।

मॉडल प्रश्न पत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)
कक्षा— वरिष्ठोपाध्यायः
विषयः— व्याकरणशास्त्रम् (VU-86)

समयः— 3:15 होराः

पूर्णाङ्काः— 80

खण्डः — "अ"

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः —

- (i) 'सहेः साङः सः' इत्यनेन सस्य स्थाने कः आदेशः भवति ? 1
(अ) शः (ब) षः
(स) तः (द) सः
- (ii) 'मघवन्' शब्दस्य तृतीयैकवचनस्य रूपमस्ति— 1
(अ.) मघवनेन (ब) मघोना
(स) मघवना (द) मघवेन
- (iii) 'वेरपृक्तस्य' इत्यनेन भवति — 1
(अ) सकारलोपः (ब) रकारलोपः
(स) वकारलोपः (द.) ककारलोपः
- (iv) 'लिटत्सु' इत्यत्र आगमो भवति— 1
(अ) कुक् (ब) टुक्
(स) नुट् (द) धुट्
- (v) 'विदुषः' इत्यत्र सम्प्रसारणं केन सूत्रेण भवति? 1
(अ) सम्प्रसारणस्य (ब) सम्प्रसारणाच्च
(स)वसोः सम्प्रसारणम् (द) इग्यणः सम्प्रसारणम्
- (vi) चतुर्-शब्दो नित्यमस्ति— 1
(अ) एकवचनान्तः (ब) द्विवचनान्तः
(स) बहुवचनान्तः (द)सर्ववचनान्तः
- (vii) 'उपानह' इत्यत्र प्रत्ययो भवति — 1
(अ)क्विन् (ब.) क्विप्
(स) णिच् (द) विच्
- (viii) स्त्रीलिंगे चतुर्-शब्दस्य षष्ठीविभक्तिबहुवचनरूपमस्ति— 1
(अ)चतुर्णाम् (ब) चतसृणाम्
(स) चतुराम् (द)चतस्रणाम्
- (ix) 'वारी' इत्यत्र औ-स्थाने शी-आदेश-विधायकं सूत्रं किम्? 1
(अ) औङ् आपः (ब) नपुंसकाच्च
(स) जसःशी (द) जश्शसोः शिः
- (x) 'पयांसि' इत्यत्र उपधादीर्घ-विधायकं सूत्रं किम्? 1

(अ.) सर्वनामस्थाने चाऽसम्बुद्धौ	(ब.) वोरूपधायादीर्घ इकः	
(स.) सान्तमहतः संयोगस्य	(द.) अत्वसन्तस्य चाधातोः	
(xi) 'अधिहरि' इत्यत्र अव्ययसंज्ञाविधायकं सूत्रमस्ति—		1
(अ) कृन्मेजन्तः	(ब.) स्वरादिनिपातमव्ययम्	
(स.) क्त्वातोसुनक्सुनः	(4) अव्ययीभावश्च	
(xii) 'स्मारं स्मारम्' इत्यत्र द्वित्व-विधायकं सूत्रं किम्?		1
(अ.)नित्यं वीप्सयोः	(ब.) अनचि च	
(स.) लिटिधातोरनाभ्यासस्य	(द.) अभ्यासस्य	
(xiii) 'मनः' इति सूत्रेण प्रत्ययो भवति—		1
(अ) डीप्-निषेधः	(ब.) मन्	
(स) डीप्	(द) डीष्	
(xiv) अक्षेष्पर्येषु दुन्दुभिः शब्दो भवति—		1
(अ) पुंल्लिङ्गे	(ब.) स्त्रीलिंगे	
(स) नपुंसकलिंगे	(द) पुंसिस्त्रियां च	
(xv) 'पादः' इति शब्दः कस्मिन् लिङ्गे?		1
(अ)नपुंसकलिंगे	(ब.) पुंल्लिङ्गे	
(स) स्त्रीलिंगे	(द) पुंसिनपुंसके च	

2. रिक्तस्थानानि प्रपूरयत—

(i) सम्प्रसारण परतः पूर्वस्य यणः..... ।	1
(ii) अष्टन आत्वं वा स्यात्..... ।	1
(iii) 'नञस्नञो..... ।	1
(iv)फढखछघां प्रत्ययादीनाम् ।	1
(v) प्रतिपदापद्..... ।	1
(vi) कुशशब्दात्..... अर्थे डीष्-प्रत्ययः भवति ।	1
(vii) प्रातिपदिकार्थः ।	1

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः —

(i) " हे राजन्!" अत्र नलोपस्य निषेधः केन सूत्रेण भवति ?	1
(ii) 'ध्रुक्-ध्रुग्ः' इत्यत्र हस्य घः केन सूत्रेण भवति?	1
(iii) 'दिक्-दिग्' इत्यत्र दिश्धातोः षत्वं केन सूत्रेण भवति ?	1
(iv) "बहूजिर्ज" इत्यत्र नुगागमविधायकं सूत्रं किम्?	1
(v) 'जोषम्' इत्यस्य कोऽर्थः?	1
(vi) 'आक्षिकी ' इत्यत्र ङोप् प्रत्ययः केन सूत्रेण भवति ?	1

- (vii) "कर्मणि द्वितीया" इति सूत्रेण द्वितीया कुत्र भवति ? 1
 (viii) 'भगः' इति शब्दे लिंगविधायकं सूत्रं किम्? 1
 (ix) अहना अनुवाकोऽधीतः इत्यत्र का विभक्तिः केन सूत्रेण च भवति ? 1
 (x) 'चमूः' इति शब्दः कस्मिन् लिङ्गे प्रयुज्यते? 1

खण्डः – "ब"

4. 'नलोपः सुप्स्वरसञ्ज्ञातुग्विधिषु कृति' इतिसूत्रं व्याख्येयम् । 2
 5. 'सुनः' इति रूपं साधयत । 2
 6. "यः सौ" इति सूत्रं व्याख्यायताम् । 2
 7. 'अदिभः' इति प्रयोगः साधनीयः । 2
 8. अन्तर्वर्तिनीं विभक्तिमाश्रित्य.....इति प्रत्ययलक्षणं न इति पङ्क्तिं स्पष्टयत । 2
 9. सम्बुद्धौ नपुंसकानां नलोपो वा वक्तव्यः इति वार्तिकं व्याख्यायताम् । 2
 10. "तद्धितश्चासर्वविभक्तिः" इति सूत्रं व्याख्येयम् । 2
 11. 'आतः किम्' साङ्काशिका इतिशङ्कायाः समाधानं कुरुत । 2
 12. अत्यन्तसंयोगे किम्? मासस्य द्विरधीते इति पङ्क्तेः विवेचनं कुरुत । 2
 13. अर्थनिबन्धनेयं संज्ञा? विवेचनं कुरुत । 2
 14. "पिनाक" इत्यत्र केन सूत्रेण किं लिङ्गं भवति ? 2
 15. "दारु" इत्यत्र केन सूत्रेण किं लिङ्गं भवति ? 2

खण्डः – "स"

16. अधोलिखितेषु कयोश्चिद् द्वयोः सिद्धिः विधेया – 3
 (क) वयम् (ख) यूनाम् (ग) अर्वन्तौ (घ) पुमान्
 17. अधोलिखितेषु कयोश्चिद् द्वयोः सिद्धिः लेखनीया – 3
 (क) एनया (ख) सजूः (ग) अमूया (घ) पूः
 18. अधोलिखितेषु प्रयोगद्वयं साधनीयम्– 3
 (क) अहिन-अहनि (ख) शकृन्ति (ग) ददती(घ)स्वनङ्वाहि
 19. अधोलिखितेषु प्रयोगद्वयं साधनीयम् – 3
 (क) उच्चैः (ख) गां दोग्धि पयः (ग) सर्पिषो ज्ञानम् (घ) जटाभिः तापसः

खण्डः – "द"

20. निम्नलिखितेषु कौचिद् द्वौ प्रयोगौ साधनीयौ– 2X2 = 4
 (क) मघोनः (ख) प्रियाष्टाः (ग) ऋत्विग् (घ) अस्मान्
 21. अधोलिखितेषु प्रयोगद्वयं साधनीयम्– 2X2 = 4
 (क) क्षिपका (ख) वत्सा (ग) गार्गी (घ) वधूटी
 22. अधोलिखितेषु प्रयोगद्वयं साधनीयम् – 2X2 = 4
 (क) धावतोऽश्वात् पतति (ख) शतं दायी (ग) जगतः कर्त्ता कृष्णः
 (घ) हिमवतो गंगा प्रभवति ।

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा — वरिष्ठोपाध्याय:
विषय: — ज्योतिष-शास्त्रम् (90)
अवधि: — 3 घण्टे 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः — 56

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः —

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	15½	27.68
2.	अवबोधः	11	19.65
3.	ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः	16½	29.46
4.	कौशलम्/मौलिकता	13	23.21
योगः		56	100

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः —

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकारः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नमंकाः	कुलांकाः	अंकानां प्रतिशतम्	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावितः समयः
1.	वस्तुनिष्ठः	1/16	½	8	14.28	31.37	32निमेषाः
2	रिक्तस्थानम्	1/10	½	5	08.93	19.60	20निमेषाः
3	अतिलघूत्तरात्मकः	1/8	1	8	14.28	15.69	24 निमेषाः
4	लघूत्तरात्मकः	12/ 12	1½	18	32.14	23.60	36 निमेषाः
5	दीर्घोत्तरीयः	3/3	03	9	16.07	05.89	43 निमेषाः
6	निबन्धात्मकः	2/2	04	8	14.28	07.85	40 निमेषाः
योगः		20/ 51		56	100	100	195निमेषाः

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः —

क्र.सं.	विषयस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	बीजगणितम्	20	35.71
2.	मुहूर्त चिन्तामणिः	20	35.71
3.	जन्मपत्र-प्रबोधनम्	16	28.58
		56	100

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा — वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः— ज्योतिष-शास्त्रम्

पूर्णांकाः — 56

क्र. सं.	उद्देश्यानां विधाः/उपविधाः	ज्ञानम्						अवबोधः						ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः						कौशलम्/मौलिकता						योगः
		वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	रिक्तस्थानम्	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1	बीजगणितम्	1(1)	½ (-)	1(-)	3(2)	3 (1)		1(-)	½ (-)	1 (-)	1½ (1)			1 (-)	½ (-)	1 (-)	1½ (1)			½ (-)	½ (-)	1(-)	1½ (1)			20 (7)
2	मुहूर्त चिन्तामणिः	½ (-)	½ (1)	1(-)	1½ (1)			1(-)	½ (-)		1½ (1)	3 (1)		½ (-)		1 (-)	1½ (1)		4 (1)	½ (-)	½ (-)	1(-)	1½ (1)			20(7)
3	जन्मपत्र-प्रबोधनम्	½ (-)	½ (-)	1(1)	1½ (1)			½ (-)	½ (-)					½ (-)	½ (-)		1½ (1)	3(1)		½ (-)			1½ (1)		4(1)	16 (6)
	योगः	2(1)	1½ (1)	3(1)	6(4)	3(1)		2½ (-)	1½ (-)	1 (-)	3(2)	3 (1)		2(-)	1(-)	2 (-)	4½ (3)	3(1)	4 (1)	1½ (-)	1 (-)	2(-)	4½ (3)		4(1)	56(20)
	सर्वयोगः	15½(8)						11(3)						16½(5)						13(4)						56(20)

विकल्प-योजना :- 16 तः 20 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति ।

अवधेयम्— कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

हस्ताक्षरम्

No. of Questions-20

No. of printed Pages –

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः– ज्योतिषशास्त्रम्,कोड–VU90

वरिष्ठोपाध्यायपरीक्षा–2024

समयः – 3:15 होराः

पूर्णांकाः 56

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः–

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकः अनिवार्यतो लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेख्यानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि ।
- (5) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि ।

मॉडल प्रश्नपत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः— ज्योतिषशास्त्रम्, कोड—90

समयः — 3:15 होराः

पूर्णांकाः 56

खण्डः — "अ"

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः—

- (i) (क) प्रायः प्रश्नाः केन विना ज्ञातुं न शक्याः ½
(अ) लीलावत्या (ब) अव्यक्तगणितेन
(स) ग्रहलाघवेन (द)जातकग्रन्थेन
- (ख) रूपत्रयं रूपचतुष्टयेन योगे भवति — ½
(अ) रू7 (ब)रू10
(स) रू 9 (द) रू12
- (ग) त्रयाद् स्वात् द्वयं स्वं संशोध्य शेषं भवति — ½
(अ)रू 4 (ब)रू 5
(स)रू 6 (द) रू 1
- (घ) धनं धनेन द्वयं त्रयेण निघ्नं स्यात्— ½
(अ) 12 (ब)13
(स) 06 (द) 08
- (ङ) भाज्यहारौ भवतः— ½
(अ)एकवर्णसमीकरणे (ब) करणीप्रकरणे
(स)कुट्टके (द) अव्यक्तवर्गमूले
- (च) क्षेपकरहितं कुट्टकमुच्यते— ½
(अ) स्थिरकुट्टकम् (ब) भाज्यः
(स) गुणकं (द) हारः
- (छ) 'एको हरः गुणकौ विभिन्नौ भवतः— ½
(अ) सामान्यकुट्टके (ब) संश्लिष्टकुट्टके
(स) स्थिरकुट्टके (द)धनर्णसंकलने
- (ज) "त्रिरिपुखायगृहम्" इत्यत्र "खाय" अनेन ज्ञायते— ½
(अ) 3, 4 (ब) 5, 7
(स)10, 11 (द) 8,9
- (झ) जनुः पंचसप्तत्रिताराश्च भवन्ति— ½
(अ) शुभदाः (ब) उपयोगिनः
(स) अनुपयोगिनः (द) नेष्टाः
- (ञ) मध्ये धनक्षतिरथो चरमे स्यात्— ½
(अ) मृतिः (ब) लाभः
(स) आत्मतोषः (द) सन्तुष्टिः
- (ट) द्विजवैश्यशूद्रनृपराशीनां द्वारं भवति— ½

(अ) उत्तरात्	(ब) पूर्वतः	
(स) पश्चिमात्	(द) दक्षिणतः	
(ठ) एकस्यां राशौ कलाः भवन्ति—		½
(अ) 2100	(ब) 2400	
(स) 800	(द) 1800	
(ड) एकस्मिन् नवमांशे भवन्ति—		½
(अ) 3 : 20	(ब) 2 : 30	
(स) 1 : 50	(द) 4 : 25	
(ढ) कुण्डल्यां पणफरभावाः सन्ति—		½
(अ) 1, 4, 7, 10	(ब) 3, 6, 9, 12	
(स) 2, 5, 8, 11	(द) 1, 6, 8, 12	
(ण) विषमे राशौ आद्य होरा भवन्ति—		½
(अ) भौमस्य	(ब) चन्द्रस्य	
(स) बुधस्य	(द) सूर्यस्य	
(त) वक्त्रेभूरविभात्प्रवेशसमये भवति—		½
(अ) गेहे	(ब) राशौ	
(स) कुम्भे	(द) ग्रहे	

2. रिक्तस्थानानि पूरयत—

(i) खयोगे वियोगे.....तथैव ।	½
(ii) परस्परं भाजितयोःर्यः ।	½
(iii) कृतिभ्य आदायतेषाम् ।	½
(iv) एकस्यां राशौ.....चरणानि भवन्ति ।	½
(v) शतं हतं येन युतं.....विवर्जितं वा विहृतं त्रिषष्ट्या ।	½
(vi) वामोरविर्मृत्युसुतार्थलाभतोऽर्के.....प्राग्वदनादिमन्दिरे ।	½
(vii) देवालये गेहेविद्यौ जलाशयेशम्भुदिशो विलोमतः ।	½
(viii) न पूर्वदिशि शक्रभे न..... वारे तथा ।	½
(ix) तिथिर्वारं च नक्षत्रं करणमेव च ।	½
(x) एकस्मिन् अंशे कलाः भवन्ति ।	½

3. अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

(i) “पंचषष्टिः? इत्यनेन किं भवति?	1
(ii) ‘ चतुर्दशाग्रो वद राशिमेनम्’ अत्र “चतुर्दशः” इत्यनेन किं ज्ञायते?	1
(iii) “—अ ³ ब ² ” चतुर्घातांकान् लिखत ।	
(iv) $\sqrt{9}$ अस्य मूलं किं भवति?	
(v) यात्रा प्रशस्ता कदा भवति?	1
(vi) गोसिंहनक्रमिथुनं कुत्र न निवसेत्?	1
(vii) अयने कतिविधं भवति?	1

(viii) एकस्मिन् द्वादशांशे कति अंशाः भवन्ति ?

1

खण्डः—“ब”

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः—

4. खसंकलन—व्यवकलने करणसूत्रं लेखनीयम्। 1½
5. 2 य - (-6 य+8)योगफलमानयत। 1½
6. यत्र भाज्यः $16य^4 + 36य^2 + 81$ भाजकः $4य^2 + 6य + 9$
तत्र भागफलं किम्? 1½
7. कुट्टकसूत्रं लिखत। 1½
8. स्थिरकुट्टकसूत्रं लिखत। 1½
9. पथिराहुचक्रं लेख्यम्। 1½
10. नक्षत्राणां जीवादिसंख्या लेख्या। 1½
11. काकिणीविचारः लेख्यः। 1½
12. गृहप्रवेशे कुम्भचक्रं लिखत। 1½
13. कानि षड्वर्गाणि? 1½
14. भयात—भभोगयोः परिभाषा प्रदेया। 1½
15. त्रिंशांशसाधनविधिर्लेख्यः? 1½

खण्डः—“स”

दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः—

16. भाज्यः $य^4 + 55^3 + 126र^4$
भाजकः $य^2 + 5य + 7र^4$ भागफलं स्पष्टयत। 3
अथवा
 $य^4 + 6य^3 + 25य^2 + 48य + 64$ वर्गमूलं साधयत।
17. धनाव्यक्तवर्गत्रयं सत्रिरूपं क्षयाव्यक्तयुग्मेन युक्तं च किं स्यात्? 3
अथवा
या 3 का 5 नी 7
या रं का 3 नी 1 योगे जातं किं भवति?
18. यात्रायां सम्मुखशुक्रदोषः लेख्यः। 3
अथवा
यात्रायां सर्वशुद्धनक्षत्राणि लेखनीयानि।

खण्डः — “द”

निबन्धात्मकप्रश्नाः—

19. यात्रायां योगिनीवासज्ञानं सश्लोकं वर्णनीयम्। 4
अथवा
यात्रायां घातचन्द्रविचारो सश्लोकं वर्णनीयः।
20. अष्टोत्तरीमहादशासाधनप्रकारः लेखनीयः। 4
अथवा

यत्र सूर्योदयः 06 : 10 जन्मसमयः प्रातः 09 : 40 जन्मनक्षत्रं पुष्य25/35 गतनक्षत्रं च पुनर्वसु
26/54 तत्र इष्टकालपूर्वकं – भयात-भभोगयोर्साधनं कुरुत ।

प्रश्न-पत्र की योजना 2024

कक्षा – वरिष्ठ उपाध्याय
विषय – सामान्य विज्ञान (संस्कृत शिक्षा)
अवधि – 3 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक – 80

1. उद्देश्य हेतु अंकभार –

क्र.सं.	उद्देश्य	अंकभार	प्रतिशत
1.	ज्ञान	19	33.93
2.	अवबोध	23	41.07
3.	ज्ञानोपयोग / अभिव्यक्ति	9.5	16.96
4.	कौशल / मौलिकता	4.5	8.04
योग		56	100.00

2. प्रश्नों के प्रकारवार अंकभार –

क्र. सं.	प्रश्नों का प्रकार	प्रश्नों की संख्या	अंक प्रति प्रश्न	कुल अंक	प्रतिशत (अंको का)	प्रतिशत (प्रश्नों का)	संभावित समय
1.	वस्तुनिष्ठ	16	½	8	14.29	31.37	15
2.	रिक्त स्थान	10	½	5	8.92	19.61	15
3.	अतिलघुत्तरात्मक	8	1	8	14.29	15.69	35
4.	लघुत्तरात्मक	12	1½	18	32.14	23.53	60
5.	दीर्घउत्तरीय	3	3	9	16.07	5.88	30
6.	निबंधात्मक	2	4	8	14.29	3.92	40
योग		51		56	100.00	100.00	195 मिनट

विकल्प योजना : खण्ड 'स' एवं 'द' में हैं

3. विषय वस्तु का अंकभार –

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1.	अध्याय-1 स्थिर वैद्युतिकी	1.5	2.67
2.	अध्याय-2 स्थिर चुम्बकीय	1.5	2.67
3.	अध्याय-3 प्रतिरोध एवं संधारित्र	1.5	2.67
4.	अध्याय-4 विभवमापी	1.5	2.67
5.	अध्याय-5 विद्युत चुम्बकीय प्रेरण	3	5.36
6.	अध्याय-6 परमाणु सिद्धान्त	3	5.36
7.	अध्याय-7 घनात्मक किरणें	1	1.79
8.	अध्याय-8 रेडियोधर्मिता	1	1.79
9.	अध्याय-9 पदार्थों के चुम्बकीय गुण	3	5.35
10.	अध्याय-10 अर्द्धचालक	1	1.79
11.	अध्याय-11 दिष्टकारी	1	1.79
12.	अध्याय-12 रासायनिक आबंधन	3	5.35
13.	अध्याय-13 रासायनिक तथा आयनिक साम्य	4	7.14
14.	अध्याय-14 धातु एवं धातुकर्म	4	7.14
15.	अध्याय-15 कार्बनिक रसायन	4	7.14
16.	अध्याय-16 बहुलक	4	7.14
17.	अध्याय-17 आवृतबीजी पादपों का वर्गीकरण	1	1.79
18.	अध्याय-18 मुख्य पादप कुलों का वानस्पतिक वर्णन	1	1.79
19.	अध्याय-19 आंतरिक संरचना-जड़, तना, पत्ती, द्वितीयक एवं असंगत वृद्धि	2	3.57
20.	अध्याय-20 औषधीय महत्व के मुख्य पादपों का सामान्य विवरण।	2	3.57

विषय वस्तु का अंकभार –

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
21.	अध्याय-21 पादप शरीर क्रिया विज्ञान-प्रथम	1	1.79
22.	अध्याय-22 पादप शरीर क्रिया विज्ञान-द्वितीय	1	1.79
23.	अध्याय-23 जन्तु जगत का वर्गीकरण	2	3.57
24.	अध्याय-24 पाचन तंत्र	1	1.79
25.	अध्याय-25 श्वसन तंत्र	1	1.79
26.	अध्याय-26 परिसंचरण तंत्र	1	1.79
27.	अध्याय-27 उत्सर्जन तंत्र	1	1.79
28.	अध्याय-28 अन्त : स्त्रावी ग्रन्थियाँ	1	1.79
29.	अध्याय-29 तंत्रिका तंत्र	0.5	0.89
30.	अध्याय-30 जनन तंत्र	0.5	0.89
31.	अध्याय-31 जन्तुओं में विकास का सामान्य परिचय	1	1.79
32.	अध्याय-32 जन्तुओं में निषेचन एवं विदलन	1	1.79
	योग	56	100

17	अध्याय- 17 आवृत्तबीजी पादपों का वर्गीकरण							½(1)	½(1)														1(2)			
18	अध्याय- 18 मुख्य पादपों कुलों का वानस्पतिक वर्णन	½(1)	½(1)																				1(2)			
19	अध्याय- 19 आंतरिक संरचना जड़,तना,पत्ती, द्वितीयक एवं असंगत वृद्धि	½(1)		1(1)				½(1)															2(3)			
20	अध्याय- 20 औषधीय महत्त्व के मुख्य पादपों का सामान्य विवरण			1(1)						1(1)													2(2)			
21	अध्याय- 21 पादप शरीर क्रिया विज्ञान -प्रथम							½(1)	½(1)														1(2)			
22	अध्याय- 22 पादप शरीर क्रिया विज्ञान -द्वितीय	½(1)	½(1)																				1(2)			
23	अध्याय- 23 जन्तु जगत का वर्गीकरण	½(1)		1(1)				½(1)															2(3)			
24	अध्याय- 24 पाचन तंत्र												1*(-)													
25	अध्याय- 25 श्वसन तंत्र																					1*(1)	3(1)			
26	अध्याय - 26 परिसंचरण तंत्र					1*(1)																				
27	अध्याय - 27 उत्सर्जन तंत्र			1(1)																			1(1)			
28	अध्याय - 28 अन्तः स्त्रावी ग्रन्थियाँ									1(1)													1(1)			
29	अध्याय - 29 तंत्रिका तंत्र	½(1)																					½(1)			
30	अध्याय - 30 जनन तंत्र							½(1)															½(1)			
31	अध्याय - 31 जन्तुओं में विकास का सामान्य परिचय		½(1)					½(1)															1(2)			
32	अध्याय - 32 जन्तुओं में निषेचन एवं विदलन	½(1)	½(1)																				1(2)			
	योग	3(6)	3(6)	5(5)	3(2)	5(1)		4½(9)	1½(3)	3(3)	9(6)	3(1)	½(1)	2(1)	½(1)		4½(3)		4(-)				1½(1)	1(1)	2(1)	56(51)
	महायोग	19(20)					23(23)					9½(5)					4½(3)									

विकल्पों की योजना :- खण्ड 'स' एवं 'द' में प्रत्येक में एक आंतरिक विकल्प है नोट:- कोष्ठक के बाहर की संख्या 'अंकों' की तथा अंदर की संख्या 'प्रश्नों' के द्योतक है।

हस्ताक्षर

मॉडल प्रश्न पत्र परीक्षा-2024
वरिष्ठ उपाध्याय परीक्षा-2024(कक्षा-12)
सामान्य विज्ञान (संस्कृत शिक्षा)

(कोड नं-56)

समय:- 3 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक - 56

खण्ड-अ

(SECTION-A)

1 बहुविकल्पीय प्रश्न

नीचे दिये गये बहुविकल्पीय प्रश्नों के सही विकल्प का चयन कर उत्तर पुस्तिका में लिखिए।

Multiple choice questions

Write the correct answer to the given multiple choice question in the answer book

(i) क्लोरीन के समस्थानिकों का अनुपात होता है- 1/2

(अ) 1 : 4 (ब) 2 : 3 (स) 3 : 1 (द) 3 : 4

Ratio of isotopes in chlorine is-

(A) 1 : 4 (B) 2 : 3 (C) 3 : 1 (D) 3 : 4

(ii) ऊर्जा बैंड पाये जाते हैं- 1/2

(अ) सिर्फ एक अणु के लिए (ब) मुक्त इलेक्ट्रॉन के लिए
(स) एक इलेक्ट्रॉन के लिए (द) बहुत से परमाणुओं के लिए

Energy band is found in-

(A) Only for one molecule (B) For free Electron
(C) For one electron (D) for many atoms

(iii) पूर्ण तरंग दिष्टकारी की अधिकतम क्षमता होती है- 1/2

(अ) 50% (ब) 40.6% (स) 81.2% (द) 100%

Maximum efficiency of full wave rectifier is-

(A) 50% (B) 40.6% (C) 81.2% (D) 100%

(iv) पिरिडीन में कौनसा विषम परमाणु उपस्थित है- 1/2

(अ) N (ब) O (स) S (द) N व S दोनों

Which is the odd atom in pyridine.

(A) N (B) O (C) S (D) N and S both

(v) त्रिसंलयन के परिणामस्वरूप विकसित होता है- 1/2

(अ) भ्रूण (ब) भ्रूणपोष (स) भ्रूणकोष (द) बीज

Triple fusion results in formation of-

(A) Embryo (B) Endosperm (C) Embryo sac (D) Seed

(vi) कैरियोप्सिस प्रकार का फल पाया जाता है- 1/2

(अ) कुकरबिटेसी कुल में (ब) सोलेनेसी कुल में
(स) पोएसी कुल में (द) मालवेसी कुल में

Caryopsis fruit is found in-

- (A) Cucurbitaceae family (B) Solanaceae family
(C) Poaceae family (D) Malvaceae family

- (vii) संयुक्त, समपार्श्विक, बंद तथा अन्तः आदिदारुक संवहन पूल पाया जाता है— $\frac{1}{2}$
(अ) एक बीजपत्री तने में (ब) द्विबीजपत्री तने में
(स) समद्विपार्श्विक पत्ती में (द) द्विबीजपत्री मूल में।

Conjoint, Collateral, closed and endoprotoxylem vascular bundle is found in-

- (A) In Monocot Stem (B) In Dicot stem
(C) In isobilateral leaf (D) In Dicot root

- (viii) निम्न में से किस प्रकार की पत्ती में केवल निचली अधिचर्म पर ही रंध्र पाये जाते हैं— $\frac{1}{2}$
(अ) पृष्ठाधारी पत्ती में (ब) समद्विपार्श्विक पत्ती में
(स) एक पृष्ठीय पत्ती में (द) उपरोक्त सभी

In which type of leaf stomata is found only on lower epidermis-

- (A) In Dorsiventral leaf (B) In Isobilateral leaf
(C) In Unilateral leaf (D) All of the above

- (ix) प्रकाश संश्लेषण की अप्रकाशित अभिक्रिया सम्पन्न होती है— $\frac{1}{2}$
(अ) ग्रेना में (ब) स्ट्रोमा में
(स) माइटोकॉन्ड्रिया में (द) उपरोक्त सभी

Dark reaction in photosynthesis takes place in-

- (A) In Grenna (B) In Stroma
(C) In Mitochondria (D) All of the above

- (x) क्रेब्स चक्र में निर्मित 5 कार्बनयुक्त यौगिक कौनसा है— $\frac{1}{2}$
(अ) सिट्रिक अम्ल (ब) सक्सिनिक अम्ल
(स) α - कीटोग्लूटेरिक अम्ल (द) मैलिक अम्ल

Compound containing five carbons made in the krebs cycle is-

- (A) Citric acid (B) Succinic acid
(C) α -Ketoglutaric acid (D) Malic acid

- (xi) ऐस्केरिस द्वारा उत्पन्न रोग कहलाता है— $\frac{1}{2}$
(अ) मलेरिया (ब) स्वाइन फ्लू
(स) हैजा (द) ऐस्केरिएसिस

The disease caused by Ascaris is called-

- (A) Malaria (B) Swine Flu
(C) Cholera (D) Ascariasis

(xii) सबसे बड़ा जन्तु संघ है—

1/2

- (अ) एकाइनोडर्मेटा (ब) हेमीकार्डेटा
(स) पॉरीफेरा (द) आर्थ्रोपोडा

The largest animal phylum is-

- (A) Echinodermata (B) Hemichordata
(C) Porifera (D) Arthropoda

(xiii) मनुष्य में कितने जोड़ी कपाल तंत्रिकाएं पाई जाती हैं—

1/2

- (अ) 12 (ब) 14
(स) 20 (द) 9

How many pairs of cranial nerves are found in humans-

- (A) 12 (B) 14
(C) 20 (D) 9

(xiv) शिशु को जन्म देने वाले प्राणियों को कहते हैं—

1/2

- (अ) शिशु प्रजक (ब) अण्डप्रजक
(स) अण्डजरायुज (द) इनमें से कोई नहीं

Animals which give birth to young ones are called-

- (A) Viviparous (B) Oviparous
(C) Ovoviviparous (D) None of the above

(xv) कीटों में अण्डे होते हैं—

1/2

- (अ) ध्रुवपीतकी (ब) समपीतकी
(स) केन्द्रपीतकी (द) सूक्ष्मपीतकी

Eggs of insects are –

- (A) Telolecithal (B) Isolecithal
(C) Centrolecithal (D) Microlecithal

(xvi) स्तनियों के अण्डों में किस प्रकार का विदलन होता है—

1/2

- (अ) असमान पूर्णभंजी (ब) सतही अंशभंजी
(स) समान पूर्णभंजी (द) उपरोक्त सभी

Which type of cleavage is found in mammalian's eggs-

- (A) Unequal Holoblastic (B) Superficial Meroblastic
(C) Equal Holoblastic (D) All of the above

2 रिक्त स्थानों की पूर्ति उत्तर पुस्तिका में कीजिए:-

Fill in the blanks in answer book for following questions:-

- (i) धनात्मक किरणें गैस के आयनों से बनी होती हैं। 1/2
Positive rays are made of ions in gases.
- (ii) धातुओं में विद्युत चालकता का कारण..... इलेक्ट्रॉन होते हैं। 1/2
.....Electrons are the cause of electrical conductivity in metals.
- (iii) अर्द्धतरंग दिष्टकारी का उर्मिका गुणांक..... होता है। 1/2
Ripple factor of half wave rectifier is
- (iv) सजातीय श्रेणी के क्रमागत सदस्यों में अणुभार..... का अन्तर होता है। 1/2

The difference in molecular weight between successive members of Homologous series is.....

- (v) परागकणों के परागकोष से वर्तिकाग्र तक पहुंचने की प्रक्रियाकहलाती है। 1/2
The process of transporting pollen grains from the anther to the stigma is called....
- (vi) रोमिल पुष्पवृन्त रहित सहपत्रिकाएं कहलाती हैं। 1/2
Bracts without hairy flower stalk is called.....
- (vii) पादपों में द्वारा अधिकतम वाष्पोत्सर्जन होता है। 1/2
In plants maximum transpiration occurs through.....
- (viii) अवायु श्वसन का श्वसन गुणांक होता है। 1/2
Respiratory Quotient of anaerobic respiration is....
- (ix) शुक्राणु में एक्रोसोम का निर्माण.....द्वारा होता है। 1/2
Acrosome in sperm is formed by.....
- (x) विदलन के फलस्वरूप निर्मित कोशिकाओं को कहते हैं। 1/2
The cells formed as a result of cleavage are called.....

3. अति लघुत्तरात्मक प्रश्न

Very Short answer type questions.

- (i) द्विबीजपत्री जड़ में संवहन पूलों की संख्या कितनी होती है? 1
What is the number of vascular bundles in a dicot root?
- (ii) कुनैन पादप के किस भाग से प्राप्त की जाती है? 1
Quinine is obtained from which part of the plant?
- (iii) मिलान कीजिए— 1
(A) सर्पगंधा	(i) कुरकुमा लोंगा
(B) अफीम	(ii) फेरुला आसाफोइटिडा
(C) हल्दी	(iii) राउल्फिया सर्पेन्टाइना
(D) हींग	(iv) पेपावर सोमनीफेरम

Match the following-

- (A) Sarpagandha (i) Curcuma longa

- (B) Opium (ii) Ferula Asafoetida
 (C) Turmeric (iii) Rauwalfia Serpentina
 (D) Hing (iv) Papaver Somniferum
- (iv) पक्षियों में पाये जाने वाले ध्वनि यंत्र का नाम लिखिए। 1
 Write the name of the sound instrument found in the birds?
- (v) समआयन प्रभाव से आप क्या समझते हैं? 1
 What do you understand by common ion effect?
- (vi) अर्द्ध आयु किसे कहते हैं? 1
 What is half life?
- (vii) मूत्र निर्माण की क्रिया को नियंत्रित करने वाले प्रमुख हार्मोनस के नाम लिखिए। 1
 Write the names of the main hormones that control the process of urine formation.
- (viii) किस हार्मोन की कमी से मधुमेह रोग हो जाता है? 1
 Deficiency of which hormone causes diabetes?

(खण्ड—ब)

SECTION-B

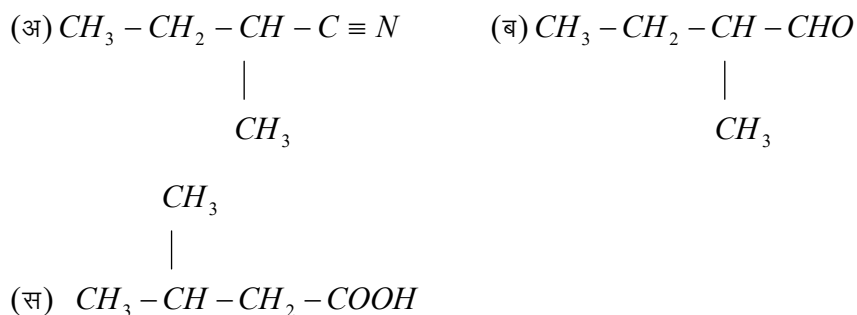
लघुत्तरात्मक प्रश्न

Short answer type questions.

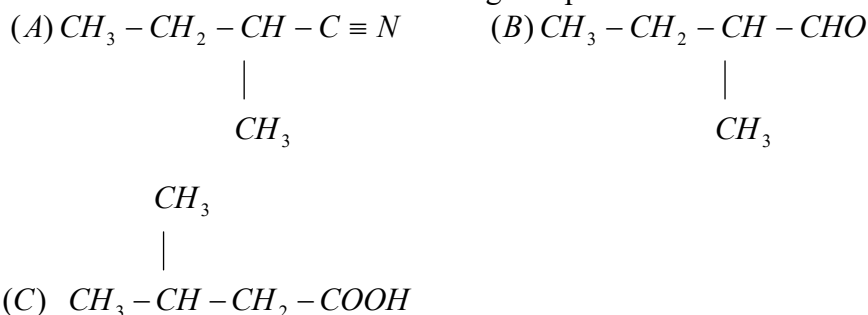
4. विद्युत द्विध्रुव आघूर्ण को परिभाषित कीजिए। 1½
 Define electric dipole moment.
5. चुम्बकीय बल रेखाएँ आपस में एक-दूसरे को क्यों नहीं काटती है? 1½
 Why do magnetic lines of force not intersect each other?
6. समान्तर क्रम में जुड़े हुए तीन संधरित्रों के लिए तुल्य धारिता का मान लिखिए। 1½
 Write the value of equivalent capacitance for three capacitors connected in parallel
7. अमीटर के अंशांकन से आप क्या समझते हैं? 1½
 What do you understand by calibration of ammeter?
8. शक्ति के दूरस्थ संचरण से आपका क्या अभिप्राय है? 1½
 What do you mean by power transmission?
9. प्रतिबाधा एवं प्रतिघात में अन्तर लिखिए। 1½
 Write the difference between impedance and reactance.
10. चुम्बकीय पारगम्यता एवं विद्युतशीलता में सम्बन्ध ज्ञात कीजिए। 1½
 Find the relation between magnetic permeability and electric permittivity.
11. चुम्बकीय क्षेत्र में व्यवहार के आधार पर पदार्थ को कितने भागों में वर्गीकृत किया गया है? स्पष्ट कीजिए। 1½
 In how many parts has the substance been classified on the basis of its behaviour in magnetic field? Explain it.
12. गुणात्मक विश्लेषण में तृतीय समूह के विश्लेषण से पूर्व HNO₃ क्यों मिलाते हैं? 1½
 Why is HNO₃ found before analysis of third group in qualitative analysis?
13. उत्क्रमणीय एवं अनुत्क्रमणीय अभिक्रियाओं में अन्तर लिखिए। 1½
 Write the difference between reversible and irreversible reactions.
14. स्थिति समावयवता को एक उदाहरण द्वारा स्पष्ट कीजिए। 1½
 Explain position isomerism with an example.

15. निम्नलिखित यौगिकों के I. U. P. A. C. नाम लिखिए।

1½

Write the I. U. P. A. C names of the following compounds-

(खण्ड—स)

SECTION-C

दीर्घउत्तरीय प्रश्न

Long answer type questions:-

16. निम्न को समझाइए

1 + 1 + 1 = 3

- (अ) $n + \ell$ नियम
(ब) मुख्य क्वाण्टम संख्या
(स) जे. जे. थॉमसन का परमाणु मॉडल

अथवा

- (अ) हुण्ड का नियम
(ब) चुम्बकीय क्वाण्टम संख्या
(स) डॉल्टन का परमाणु सिद्धान्त

Explain the following

- (a) $n + \ell$ Rule
(b) Principal quantum number
(c) J. J. Thomson's atomic model.

OR

- (a) Hund's law
(b) Magnetic quantum number
(c) Dalton's atomic theory.

17. (अ) रासायनिक आबंध को परिभाषित कीजिए।

1 + 1 + 1 = 3

(ब) sp^3 संकरण को उदाहरण द्वारा समझाइये।

(स) आयनिक यौगिक जल में विलेय क्यों होते हैं?

अथवा

- (अ) परमाणु कक्षकों के अतिव्यापन को परिभाषित कीजिए।
(ब) sp^2 संकरण को उदाहरण द्वारा समझाइये।
(स) ग्रेफाइट सहसंयोजक होते हुए भी विद्युत का सुचालक क्यों होता है?

- (a) Define chemical bond.
(b) Explain sp^3 hybridisation with example.
(c) Why are ionic compounds soluble in water?

OR

- (a) Define the overlapping of atomic orbitals.
(b) Explain sp^2 hybridisation with example.
(c) Why is graphite a good conductor of electricity despite being covalent?

18. (अ) सर्वाहारी जीव का कोई एक उदाहरण लिखिए। 1 +1+1=3
(ब) मानव के अन्तः श्वसन का चित्र बनाइये।
(स) खुले परिसंचरण तंत्र को उदाहरण सहित परिभाषित कीजिए।

अथवा

- (अ) माँसाहारी जीव का कोई एक उदाहरण लिखिए।
(ब) मानव के निःश्वसन का चित्र बनाइये।
(स) बंद परिसंचरण तंत्र को उदाहरण सहित परिभाषित कीजिए।

- (a) Give any one example of omnivorous animals.
(b) Draw the human inhalation process.
(c) Define open circulatory system with example.

OR

- (a) Give any one example of carnivorous animals.
(b) Draw the human exhalation process.
(c) Define closed circulatory system with example.

Section-D

(खण्ड—द)

निबंधात्मक प्रश्न

Essay Type Questions:-

19. (अ) अयस्कों के सांद्रण की चुम्बकीय पृथक्करण विधि को चित्र द्वारा समझाइए। 2 + 2 = 4
(ब) निस्तापन तथा भर्जन में अन्तर लिखिए।

अथवा

- (अ) अयस्कों के सांद्रण की झाग प्लवन विधि को चित्र द्वारा समझाइए।
(ब) ढ़लवाँ लोहे तथा पिटवाँ लोहे में अन्तर लिखिए।

- (a) Explain the magnetic separation method of concentrating ores with a diagram.
(b) Write the difference between calcinations and roasting.

OR

- (a) Explain the froth floatation method of concentrating ores with a diagram.
(b) Write the difference between cast iron and wrought iron.

20. (अ) निम्नलिखित बहुलकों के संश्लेषण, गुण व उपयोग लिखिए—

2 + 2 = 4

- (i) पॉलीप्रोपीन
- (ii) नाइलॉन-6

(ब) योगज बहुलक व संघनन बहुलक में अन्तर लिखिए।

अथवा

(अ) निम्नलिखित बहुलकों के संश्लेषण, गुण व उपयोग लिखिए—

- (i) पॉलीस्टाइरीन
- (ii) नाइलॉन-6, 6

(ब) तापदृढ बहुलक व तापसुघट्य बहुलक में अन्तर लिखिए।

(a) Write the synthesis, properties and uses of the following polymers

- (i) Polypropene
- (ii) Nylone-6

(b) Write the difference between thermosetting polymer and thermoplastic polymer.

OR

(a) Write the synthesis, properties and uses of the following:-

- (i) Polystyrene
- (ii) Nylone-6,6

(b) Write the difference between thermosetting polymer and thermoplastic polymer.